

Usporedba naglasnog sustava hrvatskog i slovenskog jezika

Crnčić, Mira

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:217040>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost

Mira Crnčić

USPOREDBA NAGLASNOG SUSTAVA HRVATSKOG I SLOVENSKEG JEZIKA

Diplomski rad

Zagreb, srpanj, 2021.

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za fonetiku
Odsjek za južnoslavenske jezike i književnost

Mira Crnčić

USPOREDBA NAGLASNOG SUSTAVA HRVATSKOG I SLOVENSKOG JEZIKA

Diplomski rad

Mentorica: Doc. dr. sc. Elenmari Pletikos Olof,
Komentorica: Dr. sc. Jelena Tušek, poslijedoktorandica

Zagreb, srpanj, 2021.

PODACI O AUTORU

Ime i prezime: Mira Crnčić

Naziv oba studija (i smjerova, ako ih studij ima): Fonetika – govorništvo; Južnoslavenski jezici i književnost - Jezično-prevoditeljski

PODACI O RADU

Naslov rada na hrvatskome jeziku: Usporedba naglasnog sustava hrvatskog i slovenskog jezika

Naslov rada na engleskome jeziku: A comparison of the accent system in Croatian and Slovenian

Datum predaje rada: 1. Srpnja 2021.

Ovim potvrđujem da sam osobno napisao/la diplomski rad pod naslovom

Usporedba naglasnog sustava hrvatskog i slovenskog jezika

i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, podaci ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima (mrežni izvori, udžbenici, knjige, znanstveni, stručni članci i sl.) u radu su jasno označeni kao takvi te su navedeni u popisu literature.

Mira Crnčić

Zagreb, 1. Srpnja 2021.

Trud se uvijek isplati!

Kada se sjetim prošlosti čini mi se kao da sam studirala predugo, ali kada pogledam u budućnost to mi se razdoblje čini kao tek par godina upornosti, truda i rada. Na tom putu stekla sam prijatelje, ali i izgradila sebe. Neka ovaj diplomski rad bude podsjetnik na dane studiranja, završetak jednog poglavlja života i početak novog.

Hvala profesorima iz Ljubljane koji su svojim savjetima pridonijeli izradi ovoga rada.

Hvala Katarini Bogataj koja mi je pomogla oko sastavljanja teksta za istraživanje, prevođenja i objašnjavanja detalja u slovenskom jeziku.

Iznimno Hvala mentorici i komentorici koje su strpljivo slušale moje nedoumice, usmjeravale me i podržavale u obradi ove teme.

Hvala mami i tati koji su poduprli moj odabir studija, imali povjerenja u mene i dali mi slobodu.

Hvala Graciji koja mi je uljepšala period studiranja, s kojom sam dijelila studentske, ali i životne probleme i sreću.

Hvala mojim prijateljicama, Antoneli, Ani, Ivani, Ivoni, Marini i Nini uz koje sam živjela svoje studentske dane - bile ste mi rame za plakanje, vjetar u leđa i oslonac.

I na kraju, veliko hvala Aniti, Mišuri i Ružici na konstantnom bodrenju, ohrabrivanju, ljubavi, vjeri i snazi koje mi pružaju u životu, a pogotovo tijekom pisanja ovog rada.

Sadržaj

1	Uvod	7
2	Južnoslavenski kontekst jezika	9
2.1	Politički kontekst i sociolingvistički odnos hrvatskog i slovenskog	11
3	Hrvatski naglasni sustav	14
3.1	Hrvatski standard	14
3.2	Naglasna obilježja	16
3.3	Uporabna norma	16
3.4	Silazni naglasak na nepočetnim slogovima u riječi	17
3.5	Prenošenje naglaska na proklitiku	19
3.6	Klasični, općeprihvaćeni i prihvatljivi tip općeg hrvatskog jezika	20
3.6.1	Klasični tip	20
3.6.2	Prihvaćeni tip	21
3.6.3	Prihvatljivi tip	22
3.7	O naglasnom sustavu grada Zagreba	23
4	Slovenski naglasni sustav	26
4.1	Ljubljana kao uzor i Ljubljana kao osnova	30
5	Naglašavanje riječi stranog porijekla	33
6	Istraživanje - ciljevi i hipoteze	35
6.1	Metodologija	36
6.1.1	Ispitanici	36
6.1.2	Korpus	36
6.1.3	Postupak	40
7	Rezultati i rasprava	41
8	Zaključak	46
9	Literatura	49

1 Uvod

Često prema govoru i naglasku možemo ljude povezati s nekom određenom sredinom, gradom ili krajem iz kojeg dolaze. To se događa zato što zajednica ljudi na određenom prostoru ima neke zajedničke prozodijske karakteristike. Prozodijska obilježja mogu biti promjenjiva zbog raznih vanjskih utjecaja, kao što su npr. migracije stanovništva, utjecaj medija, obrazovanje, dob, spol itd. Prozodija se odnosi na “dio nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku” (Barić i sur., 2005: 66). Prozodijske pojave ili kako ih naziva Škarić (1991: 282) prozodijska sredstva, odnose se na: 1. ton i intonaciju, 2. glasnoću i naglasak, 3. boju glasa, 4. spektralni sastav govornog zvuka, 5. stanku, 6. govornu brzinu, 7. ritam, 8. govornu modulaciju, 9. način izgovora glasnika i 10. mimiku i gestu. Prozodija pojavno određuje govornu riječ, odnosno prozodijsku riječ koja je “temeljna složena ritmotvorna figura govora” (Škarić, 1991: 315). Ovaj se diplomski rad bavi temom prozodije riječi, točnije naglasnim mjestom u posuđenicama istog fonološkog sastava u hrvatskom i slovenskom jeziku.

Dva susjedna jezika, hrvatski i slovenski pripadaju istoj skupini jezika - južnoslavenskoj, točnije oni su zapadnojužnoslavenski jezici (Matasović, 2008). Ta su dva jezika i dio slavenske skupine koja je podskupina baltoslavenskih jezika. Na temelju toga može se zaključiti da hrvatski i slovenski imaju i neke zajedničke karakteristike. Osim istog porijekla jezika, Hrvatska i Slovenija provele su jedan dio svoje prošlosti u zajedničkoj državi što je također utjecalo na karakteristike jezika, ponajviše u Sloveniji, ali i na njihov međusobni odnos. Oba jezika danas su službeni jezici svojih država.

Nakon prikaza u kakvom su odnosu ta dva jezika kada je riječ o južnoslavenskom kontekstu, slijedi opis prozodijskog sustava hrvatskog standardnog jezika, a zatim i slovenskog naglasnog sustava. Bitna razlika između standardnih naglasnih normi ovih dvaju jezika jest u tome što hrvatska prozodija ima jednu normu, kao standard je propisan visinski naglasni sustav (naziva se i tonsko-dinamički sustav), za kojeg možemo raći da u brojnim pitanjima nije usuglašen te unutar njega postoje brojni prijepori i dublete, dok slovenski prozodijski sustav ima normativno propisano čak dva tipa naglašavanja - tonsko (koje se naziva tonsko-dinamičko, visinsko ili melodijsko) i dinamičko. Slovenski pravopis (2014) (u daljnjem tekstu koristi se kratica SP, 2014) oba naglašavanja u standardnom slovenskom jeziku smatra jednakim, jedan nema prednost pred drugim. U opisu hrvatske standardne norme naglašavanja, izdvojene su dvije problematike o kojima se prema mojoj procjeni stvara najviše polemike i

razilaženja u klasičnoj normi - silazni naglasak na nepočetnim slogovima u riječi i prenošenje naglaska na proklitiku.

Opisom hrvatskog i slovenskog standardnog naglasnog sustava dolazi se do glavnog dijela ovog diplomskog rada, a to je opis prozodijskih karakteristika govora dvaju glavnih gradova, Ljubljane i Zagreba. U tom se dijelu iznose glavne značajke jednog i drugog govora iz dostupne literature.

Istraživanje za ovaj rad osmišljeno je na način da se ispituje izgovor mjesta naglaska posuđenica kod zagrebačkih i ljubljanskih govornika. Na temelju posuđenica istog fonološkog sastava u oba jezika provjerit će se koliko je odstupanje u mjestu naglaska kod jedne i kod druge skupine od standardne norme naglašavanja. Uz to, usporedit će se sličnosti i razlike Ljubljančana i Zagrepčana s pretpostavkom da Zagrepčani u većoj mjeri odstupaju od standardnih pravila mjesta naglaska, nego što to čine Ljubljančani.

2 Južnoslavenski kontekst jezika

Slavenski su jezici jedna jezična porodica koja se razvila iz praslavenskog jezika. Jezičnom porodicom naziva se skupina jezika koja se razvila iz jednog istog (pra)jezika. Slavenski jezici spadaju u skupinu indoeuropskih jezika koja je danas najraširenija i najproučavanija jezična porodica u svijetu. Unutar jezične porodice indoeuropskih jezika postoje još brojne druge potporodice, grane jezika, kao što su: anatolijski jezici, indoiranski jezici, grčki jezik, italjski jezici, keltski jezici, germanski jezici, armenski jezik, toharski jezici, baltoslavenski jezici i albanski jezik (Kapović, 2008). Slavenski su jezici dio baltoslavenskih jezika koji se prema tradicionalnoj podjeli dijele na baltijske i slavenske jezike. Međutim, 60-ih godina od ruskih lingvista V. V. Ivanova i V. N. Toporova došlo je do prijedloga nove podjele baltoslavenskih jezika na zapadnobaltijsku granu, istočnobaltijsku granu i na praslavenski. U ovom se slučaju praslavenski smatra inovativnim i perifernim dijalektom koji se proširio na sve baltoslavenske dijalekte. Iz onih dijalekta koje nije prikrio praslavenski, razvili su se staropruski, latvijski i litavski (Isto: 91). Osim toga, praslavenski je “rekonstruirani prajezik iz kojega su se razvili svi posvjedočeni slavenski jezici” (Matasović, 2008: 57). Tradicionalna (zemljopisna) podjela, slavenske jezike dijeli na istočne, zapadne i južne. Istočnoslavenski jezici su ruski, ukrajinski i bjeloruski, pod zapadnoslavenske spadaju poljski, poljski, kašupski, slovinski, gornjolužički, donjolužički, češki i slovački, a u južnoslavenske se jezike ubrajaju slovenski, makedonski, bugarski, hrvatski, srpski, bošnjački i crnogorski (Isto: 59). Ova se podjela slavenskih jezika isključivo dijeli na temelju standardnih jezika. Za slavenske je jezike specifičan dijalekatski kontinuum tako da su granice između njihovih dijalekata i jezika u potpunosti nejasne. Problem koji se veže za granu južnoslavenskih jezika jest njeno postojanje. Postoji velika mogućnost da ona sama po sebi ne postoji te da su oni jezici koji spadaju u tu granu samo ono što je ostalo od svih drugih slavenskih jezika, točnije, oni koji ne spadaju ni u zapadne ni u istočne, svrstavaju se u južne. Za tu tvrdnju navedena su dva argumenta: premalo izoglosa koje bi se vezale za južnoslavenski i dokazivale da je postojao južnoslavenski prajezik te rekonstrukcija južnoslavenskih jezika od koje se dobiva praslavenski, a ne neki zaseban južnoslavenski prajezik. Stoga bi se južnoslavenska grana mogla određivati samo zemljopisno s obzirom na druge dvije grane, zapadnoslavenskih i istočnoslavenskih jezika, koji se mogu smatrati i genetski određenom skupinom jezika (Kapović, 2008: 92, 93).

Kada je riječ o južnoslavenskim jezicima, važno je istaknuti termin srednjojužnoslavenski dijasistem. Taj se termin odnosi na “sustav dijalekata između slovenskoga i bugarsko-makedonskoga” (Matasović, 2011: 82). Točnije, taj se termin odnosi na sve južnoslavenske dijalekte koji se nalaze između hrvatsko-slovenske i srpsko-makedonske i srpsko-bugarske granice. Oni predstavljaju jedan jezik-dijasistem, odnosno riječ je o “jednom dijasistemu slavenskih dijalekata koji među jezicima-dijasistemima potomcima praslavenskog jezika sačinjavaju posebnu cjelinu.” (Brozović, 2006: 158). Stanje i odnosi između kajkavskih, štokavskih i čakavskih dijalekata pridonose potrebi za terminom srednjojužnoslavenski dijasistem kako bi se mogao prikazati utjecaj dijalekata jedan na drugog i nastajanje dijalekata koji su njihova međusobna mješavina. Na temelju toga u strukturalnom smislu oni govori koji većinom imaju neke zajedničke leksičke i gramatičke karakteristike sačinjavali bi skupinu srednjojužnoslavenskih idioma. Iako bi se takve karakteristike mogle pronaći, one se sigurno ne bi mogle naći u svim srednjojužnoslavenskim idiomima pojedinačno. Osim toga, ovaj je termin dobar način da se u proučavanju slavistike izmakne terminu “srpskohrvatski” ili “hrvatskosrpski” koji je politički nekorektan. Nadalje, dijalekti koji su dio srednjojužnoslavenskog dijasistema genetski bi proizlazili iz jednog prajezika, što se ovdje ne događa. Ne postoji jedan srednjojužnoslavenski prajezik. Dokaz za to je nepostojanje zajedničkih jezičnih promjena koje se javljaju samo i u svim čakavskim, kajkavskim i štokavskim idiomima (Matasović, 2011: 82, 83).

Ono što je važno napomenuti kada se govori o slavenskim jezicima jest i postojanje staroslavenskog jezika. Praslavenski i staroslavenski nisu jedan jezik - slavenski jezici nisu proizašli iz staroslavenskog jezika, nego iz praslavenskog, dok je staroslavenski prvi i ujedno najstariji književni jezik za većinu slavenskih naroda. Staroslavenski je jezik nastao iz potrebe za jedinstvenim jezikom kojim će se služiti Slaveni u Crkvi. Braća Ćiril i Metod uspostavili su slavenski književni jezik tako da su preuzeli govor iz okolice Soluna. Osnovica staroslavenskog jezika jest južnoslavenska, točnije makedonska (Kapović, 2008: 101, 102).

Hrvatski i slovenski jezik spadaju u skupinu slavenskih, točnije u granu južnoslavenskih jezika. Hrvatskom je jeziku osnovica novoštokavska, kao i ostalim srednjojužnoslavenskim standardnim jezicima, ali hrvatski je bez obzira na to, odvojen standardni jezik. U 19. stoljeću štokavski se počeo koristiti kao temelj standardnom jeziku, a prije toga je književni jezik bio čakavski. Štokavski postaje osnovicom zbog proširenosti njegove uporabe. Hrvatski se i zbog svojeg pisma, latinice, svrstava u srednjoeuropske jezike, uglavnom slavenske, koji imaju slično pismo, kao što su češki, slovački, litavski, slovenski itd. (npr. svaki od tih jezika u svojem pismu imaju znakove č, ž i š) (Isto: 104). Osim što se

slovenski jezik služi istim pismom kao i hrvatski, ta su dva jezika povezana na više razina. Slovenski je susjedni jezik hrvatskome i već samim time postoji određeni međusobni utjecaj tih jezika jedan na drugog, barem u onom dijelu oko granica njihovih država. Osim u Sloveniji, gdje je službeni jezik, govore ga i žitelji Italije i Austrije, u dijelovima koji su susjedni Sloveniji (Isto: 103).

2.1 Politički kontekst i sociolingvistički odnos hrvatskog i slovenskog

Treba napomenuti i političku situaciju u kojoj su se nalazila ova dva jezika dugi niz godina u zajedničkoj državi, Socijalističko Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ). Politička se situacija u Jugoslaviji zapravo mogla ogledati i u jezičnom pitanju u toj državi. Država sastavljena od više nacija u kojoj se svaka nacija mogla koristiti svojim jezikom, bilo je pravilo koje se nije sustavno provodilo u praksi. Situacija je na terenu bila potpuno drugačija. U svim je državama bila prisutna dominacija srpsko-hrvatskog ili hrvatsko-srpskog, koji je bio jezik većine, dok su drugi jezici unutar države imali podređeni položaj. Srpsko-hrvatski/hrvatsko-srpski bio je jezik sporazumijevanja na području bivše države te unatoč ustavnim odredbama o jednakopravnom korištenju jezika svih naroda i narodnosti u Jugoslaviji, u nekim dijelovima javnog života srpsko-hrvatski/hrvatsko-srpski je imao prestižan status. U Sloveniji se to najviše odražavalo u vojsci, parlamentu, poslovnoj komunikaciji itd. Može se reći da su u Sloveniji govornici srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog bili u privilegiranom položaju, Slovenci su se jezično prilagođavali njima, a ne obrnuto. Mora se napomenuti da se usvajanje srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog odvijalo na neformalnoj razini i to ponajviše zbog medija, odnosno televizije koja je nudila programe na srpsko-hrvatskom/hrvatsko-srpskom, ali i zbog popularno-znanstvene i znanstvene literature koja je većinom bila dostupna upravo na srpsko-hrvatskom/hrvatsko-srpskom. Kada je riječ o formalnoj naobrazbi, srpsko-hrvatski/hrvatsko-srpski imao je sporednu ulogu s obzirom na broj sati koji je zauzimao u obrazovnom sustavu. U programu osnovnih škola bio je uvršten kao uvod u usvajanje jezika susjednih država (Požgaj Hadži, Balažić Bulc i Miheljak, 2009: 27, 28). Nakon raspada Jugoslavije, jezična se situacija promijenila. Dominacija srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog prestaje i Slovenija pokušava sve više koristiti svoj slovenski jezik u svim domenama društva. Povećano nastajanje tekstova različitih žanrova na slovenskom jeziku također pridonosi gubljenju prestižnog statusa srpsko-hrvatskog/hrvatsko-srpskog jezika u Sloveniji. U prvim godinama osamostaljenja Slovenije, srpsko-hrvatski/hrvatsko-

srpski dobiva krajnje negativan predznak kao jezik unitarističke vojske i agresorske politike bivše države (Isto: 28).

Važnu ulogu u sociolingvističkim istraživanjima u Sloveniji ima zbornik radova *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažic Bulc, V. Gorjanc, 2009). u kojem se nalaze radovi o jezičnim prilikama nekih od država bivše Jugoslavije u koje spadaju i Slovenija i Hrvatska. U zborniku se nalaze različiti sociolingvistički tekstovi koji s različitih stajališta donose mišljenja, stavove i situacije u kojima se nalaze jezici država Bivše države. Zanimljivo je istaknuti informaciju kako se u novije vrijeme mijenja stav govornika slovenskog jezika prema jezicima koji su nastali iz nekadašnjeg srpskohrvatskog, odnosno prema hrvatskom i srpskom jeziku, u korist hrvatskog koji se 2008/09. školske godine uvodi kao drugi strani jezik u osnovne škole (Požgaj Hadži, Balažic Bulc i Mihelj, 2009: 31). Kada je riječ o slovenskom jeziku i sociolingvističkim radovima koji se tiču stavova prema svome ili nekom drugom stranom jeziku, istraživački se radovi više bave stavovima i odnosima između materinjeg (slovenskog) i stranog jezika. Uglavnom se teme odnose na tolerantnost Slovenaca prema govornicima slovenskog jezika kao drugog, stranog jezika ili odnos prema slovenskom jeziku kojeg govore stranci (Požgaj Hadži i Balažic Bulc, 2005; Požgaj Hadži i Balažic Bulc, 2005a; Pirih Svetina i Ferbežar, 2005).

U hrvatskoj su se i slovenskoj lingvistici istraživanja o stavovima prema jeziku počela obrađivati tek 90-ih godina. Stavovi o jeziku mogu se izražavati preko formi koje se nazivaju sudovi o jeziku, podijeljenih u tri grupe - 1. sudovi o jeziku u općem smislu, u koja se ubrajaju i mišljenja o općeljudskoj moći govora (npr. vjerovanja o porijeklu, verbalna magija, tabu teme, raznolikost jezika itd.), 2. sudovi o pojedinim jezicima ili jezičnim varijetetima i 3. sudovi o govorima pojedinaca, odnosno o idiolektima (Bugarski, 1986, prema Požgaj Hadži i Balažic Bulc, 2009: 22).

Kod istraživanja stavova prema jezicima teško je kontrolirati različite varijable koje utječu na stavove ispitanika. Neke sociolingvističke karakteristike govornika, ali i ocjenjivača kao što su spol, dob, obrazovanje itd. imaju važnu ulogu u ovakvim istraživanjima. Uz to, ako je ocjenjivaču govornik antipatičan i ima negativan stav prema njemu, vrlo je vjerojatno da će imati negativan stav i prema njegovu govoru. Nadalje, važna je činjenica da su stav prema određenom mjestu i govoru toga mjesta, neodvojivi. Što znači da, ako pojedinac u Sloveniji ima negativan stav prema stanovnicima Ljubljane, velika je vjerojatnost da će i njegov stav prema ljubljanskom govoru biti negativan, odnosno ocijenit će ga manje prihvatljivim. (Šafarić i dr., 2006).

Važan pojam koji treba izdvojiti kod vrednovanja različitih govora jest pojam prestiža. Prestiž se u ovom slučaju uvijek povezuje sa socijalnim statusom pojedinca, ako je njegov status viši, onda se i njegov govor smatra prestižnim. Mora se uzeti u obzir da je pojam prestiža relativan jer se uvijek definira na nekoj određenoj razini i u odnosu na nešto. Standardni naglasni sustav sam bi po sebi trebao biti prestižan, ali u suvremenim društvima dolazi do toga da se i neki drugi idiomi kvalificiraju kao takvi. Neki se idiom može smatrati prestižnim, ako njime govori dominantna skupina društva ili ako je “urbani idiom najvećeg središta” (Granić, 2010: 11). Veza između prestižnosti i izgovornog idioma, odnosno varijeteta, arbitrarna je. Nema konkretnih govornih osobina koje ga same po sebi čine prestižnim, on je prestižan, jer su tako odlučili njegovi govornici. Također njegova relativnost proizlazi iz toga što su za različite govorne zajednice prestižne različite govorne osobine (Isto: 6). Prestižom izgovornih varijeteta trebala bi se baviti sociofonetika, disciplina koja je nastala spajanjem fonetike i sociolingvistike. Sociofonetika bavi se proučavanjem društveno uvjetovanih fonetskih varijacija u govoru (Hay i Drager, 2007). Ono što je centar zanimanja sociofonetike jest govoreni govor, odnosno kako govornici govore u različitim komunikacijskim situacijama, kontekstima. Naglasak je na stvarnom, govorenom, živom jeziku (Granić, 2010: 5).

Što se tiče hrvatskog standardnog naglasnog sustava, on se temelji na četiri naglasaka koja su propisana normom, ali se njihovo korištenje vrlo često smatra neprirodnim te je spomenuta norma vrlo kruta za bilo kakve preinake. Upravo se zbog toga kultura govorenja i društveni status pokazuje varijantom prestižnog urbanog govora koji na taj način i postaje prestižnom izgovornom varijantom (Isto: 11).

Može se reći da su upravo urbana središta, odnosno glavni gradovi predstavnici tog prestižnog urbanog govora. Imajući u vidu da su Ljubljana i Zagreb glavni gradovi njihovih država, shodno tome govornici Ljubljane i Zagreba za svoje zajednice predstavljaju prestižnu govornu varijantu. Kada je riječ o stavovima prema zagrebačkom govoru, Kalogjera (1985: 96) svojim istraživanjem iznosi rezultate koji pokazuju kako govornici zagrebačke kajkavštine u svakodnevnoj neformalnoj komunikaciji smatraju svoj govor superiornijim od štokavštine. Zagrepčani, propisani štokavski, ne smatraju visoko prestižnim govorom, jer ga vrlo vjerojatno čuju od doseljenika koji njime govore, a dolaze podrijetlom iz različitih krajeva Hrvatske (Lika, Bosna, Slavonija, Dalmatinska zagora) tražeći posao (Isto: 96). U istraživanju Mildner (1998), zagrebački se govor svrstao u štokavske govore. Tome ide u prilog činjenica da se on strukturom, prozodijom i leksičkim karakteristikama više približava štokavskom, nego kajkavskom govoru. Mildner (2009) ponavlja svoje istraživanje te dolazi do zaključka da su se stavovi o govornim varijetetima promijenili. Vidi se veća tolerancija ispitanika prema

različitim varijetetima i nisu toliko strogi što se tiče uporabe nekih čvrsto definiranih standardnih oblika. Uz to, zagrebački se govor u percepciji još više približio štokavskome govoru.

Što se tiče ljubljanskog govora, on je ostao neistražen za bilo kakav detaljan opis istog (prof. Vera Smole, 2020, pers.comm., 14. siječnja) ili istraživanje stavova prema njemu od strane njegovih govornika. Teško je bilo naći bilo kakvu literaturu koja opisuje ili se bavi ljubljanskom prozodijom, što potvrđuje informacija dr. Tanje Mirtič, koju prenosi prof. Smole - "Ne znam ni jedan rad koji se bavi naglasnim sustavom Ljubljane." (dr. Mirtič, 2020, pers.comm., 14. siječnja, prema prof. Smole, 2020, pers.comm., 14. siječnja).

3 Hrvatski naglasni sustav

3.1 Hrvatski standard

Naglasak se u hrvatskom jeziku odnosi na "istodobni ostvaraj siline, tona i trajanja" (Barić i sur., 2005: 66). Škarić i Lazić (2002: 7) napominju da naglasak ima tri osobine - podsvjesnost, ukorijenjenost i prepoznatljivost. Naglasak je prepoznatljiv jer je podložan najboljem opažanju kao vanjska karakteristika govora. Ukorijenjenost se pak odnosi na usvajanje prozodije koja se jednom kada se usvoji teže može promijeniti u odnosu na druge dijelove gramatike. Sve ove tri odrednice čine naglasak pojmom koji je važan za idiomatski identitet. Naglaskom odajemo svoj identitet (nacionalni, regionalni, sociološki), ali je i svojevrsan kriterij, znak prema kojemu određujemo svoju vlastitu vrijednost. Ako se i sami služimo tim znakom, u ovom slučaju prozodijom, teško je negativno vrednovati ono čega smo dio i što određuje naš identitet. Ako negativno vrednujemo vlastiti jezik, na neki način rušimo svoj identitet, a s druge strane ako ga vrednujemo pozitivno, stvaramo čvršći odnos prema svome jeziku.

Naglasni sustav hrvatskog standardnog jezika je četveronaglasni, što znači da hrvatski jezik ima četiri naglaske – kratkosilazni (*kùća*), kratkouzlazni (*nòga*), dugosilazni (*môre*) i dugouzlazni (*rúka*). Uz četiri naglaske, standardni jezik ima i zanaglasnu dužinu (*vòjnīk*) te fonološki kratki zanaglasni slog (*vītāk*). Škarić (1991: 325) osim već spomenuta četiri naglaske, izdvaja još dva koja hrvatski jezik poznaje, to su akut (~) koji se u rijetkim prilikama javlja u štokavskom govoru, ali je zato tipičan za čakavske i kajkavske govore te dinamički poludugi naglasak ('). Oznake za naglaske u hrvatskom se jeziku bilježe iznad grafema.

Hrvatski se akcenatski sustav temelji na novoštokavskoj akcentuaciji (Kapović, 2015), odnosno na zapadnoštokavskim govorima (Silić i Pranjković, 2007). Naglaskom se u hrvatskom standardnom jeziku smatra pojava koja spada u suprasegmentno razlikovno obilježje (Silić i Pranjković, 2007: 18) što znači da je dio prozodije, nauke koja se bavi proučavanjem prozodijskih obilježja nekog jezika (Barić i sur., 2005: 66). Riječi s obzirom na leksički naglasak u hrvatskom standardnom jeziku mogu biti naglašene i nenaglašene. Naglašene riječi zovu se naglasnice (samostalne riječi) i one imaju vlastiti naglasak, npr. *kíša*, *mâjka*, *žèna*, *klíma*, a riječi bez vlastitog naglasaka nazivaju se nenaglasnice (nesamostalne riječi), odnosno klitike, npr. *mu*, *si*, *za*, *ga* itd. (Isto: 66). Naglasnice i nenaglasnice zajedno čine jednu izgovornu cjelinu koja se naziva govorna ili fonetska riječ. Govorna riječ može biti sastavljena od jedne ili više leksičkih riječi. Ako govornu riječ čini samo jedna leksička riječ onda ona mora biti naglasnica, odnosno tonička riječ, a ako je govorna riječ sastavljena od više leksičkih riječi onda jedna mora biti naglašena, a ostale moraju biti nenaglašene, odnosno atoničke riječi (Jelaska, 2004: 199). Nenaglašene se riječi s obzirom na položaj u govornoj riječi dijele na prednaglasnice (proklitike, prislonjenice) i zanaglasnice (enklitike, naslonjenice).

Hrvatski standardni jezik, u tipologiji se svjetskih naglasnih sustava svrstava u jezike s visinskim naglaskom (engl. *pitch accent language*) (Jelaska, 2004: 204). Uz jezike s visinskim naglaskom, koji se još nazivaju i ograničeni tonski jezici, jezici se prema tipologiji naglasnih sustava dijele i na udarne ili dinamičke (engl. *stress-accent languages*) i tonske jezike (engl. *tone languages*) (Clark i Yallop, 1993; Hayman, 2006, prema Pletikos Olof, 2008).

Jezike se također može podijeliti i prema kriteriju vezanosti ili slobode naglasaka. Oni jezici koji imaju vezan (nepokretan) naglasak njihovo je mjesto naglasaka uvijek isto, odnosno na istom slogu od kraja ili početka riječi, npr. u francuskom je naglasak uvijek na zadnjem slogu, a u češkom ili mađarskom na prvom slogu. Kod jezika koji imaju slobodan (pokretan) naglasak, naglasak nije vezan samo za jedno mjesto u riječi, ali ipak postoje određena pravila kako se naglasci raspoređuju (Jelaska, 2004: 205). S obzirom na takvu podjelu, hrvatski standardni jezik spada u skupinu jezika sa slobodnim, odnosno poluslobodnim naglaskom (Škarić, 2007: 121)

Pravila koja određuju slobodno, tj. poluslobodno mjesto naglasaka u hrvatskom jeziku su sljedeća: 1. samo prvi slog može imati sva četiri naglasaka, 2. silazni naglasci ne mogu biti na unutrašnjim slogovima, 3. zadnji slog ne može biti naglašen i 4. jednosložne riječi mogu imati samo silazne naglaske (Jelaska, 2004: 213). Iako su ova pravila zastupljena u teoriji, postoji niz izuzetaka u govornoj praksi, odnosno u uporabnoj normi.

3.2 Naglasna obilježja

Ono što razlikuje naglašenu riječ od nenaglašene, prozodijska su obilježja koja se sastoje od tri sastavnice - udara, tona i trajanja. Ton (intonacija) i trajanje (kvantiteta) su obilježja koja se u hrvatskom jeziku temelje na oprekama - ton na opreci visok/nizak, a trajanje na opreci dug/kratak. Udar se odnosi na prikaz jačine izgovora sloga, a naziva se još silina ili intenzitet. Osim što udar (engl. *stress*) općenito može biti popraćen dužim i višim izgovorom naglašenog sloga, on se može i razlikovati od naglasaka (engl. *accent*) kao jedinica prozodijske strukture koja je istaknuta. U hrvatskom je jeziku udar povezan s druga dva obilježja (tonom i trajanjem), stoga on rijetko sam određuje razliku u oblicima riječi. Ton predstavlja razlikovnu visinu sloga i jedinica kojoj se pridružuje naziva se tonska jedinica (engl. *tone-bearing unit*, kratica TBU). Tonovi, kao i glasovi, mogu biti jednostavni i složeni. Jednostavni su oni kojima visina ostaje ista, ne mijenja se, ton je ravan i može biti nizak (N, engl. *low*, L), srednji (Sr, engl. *mid*, M) i visok (V, engl. *high*, H). Složenim se tonovima visina mijenja za vrijeme izgovora i oni se još nazivaju i slivenim tonovima, a mogu biti silazni, uzlazni, silazno-uzlazni itd. Kada je riječ o hrvatskome jeziku, valja napomenuti da on ima samo visoki (V) i niski (N) ton. U riječi se može pojaviti samo jedan visoki ton i kao takav čini razlikovno obilježje zajedno s udarom. Treća sastavnica naglasnih obilježja je dužina koja označava jezično razlikovno trajanje sloga. Slogovi u hrvatskome jeziku mogu biti dugi i kratki, a dužina sloga nekada može biti jedino obilježje koje čini razliku u značenju riječi, npr. *lùk* (povrće) i *lûk* (oružje) (Jelaska, 2004: 210). Različiti jezici razlikuju se s obzirom na to koja od ova tri obilježja posjeduju i s obzirom na to kako su raspoređena. Takve se razlike mogu naći i među hrvatskim idiomima, kao što je zagrebački kajkavski, koji posjeduje samo obilježje udara dok s druge strane standardni hrvatski naglasni sustav ima sva tri obilježja - ton, trajanje i udar (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *naglasak*, 2020).

3.3 Uporabna norma

Kada je riječ o naglasnim pravilima u hrvatskome jeziku, važno je istaknuti razliku između uporabne, verificirane norme i klasične, kodificirane norme. Škarić (2002: 116) ističe da je klasična norma donesena političkim odlukama i da je zbog toga znanstveno neispitiva, dok je uporabna norma, odnosno živi idiom, govornicima prirodan i nešto je što stalno nastaje radi komunikacijske optimizacije. U nekim je jezicima, onim starijim i jezično ustaljenim, uporabna norma jedina "norma" koja postoji, klasične norme nema u onom smislu pravopisa.

Primjer takvog jezika je francuski u kojem su uporabna i kodificirana norma ista stvar, ali i engleski koji nema obavezna pravila koja vrijede za sve. Za manje jezike, one koji nemaju ustaljeni standardni jezik ipak je važna kodifikacija, no jasno je da je za jezik i govornu zajednicu nepoželjno razilaženje između klasične i uporabne norme. Takav odnos ne pridonosi jezičnoj kulturi ni kulturi toga društva općenito (Brozović, 2006: 28).

Upravo zbog svoje složenosti, naglasni sustav hrvatskog jezika težak je za usvajanje. Oni koji ga zapravo uče su profesionalni govornici kao što su glumci, spikeri na radiju i televiziji, jezikoslovci, itd. S obzirom na to da je teško savladiv i izrazito složen za prosječnog čovjeka hrvatski je standardni naglasni sustav zapravo ideal kojemu se govornici mogu više ili manje približiti, ali ga ne i potpuno usvojiti, s izuzetkom profesionalaca i onih kojima je standardni sustav naglašavanja blizak organskom govoru. U govorenoj se praksi, stoga može čuti više naglasnih inačica jedne riječi, npr. *nòsāč*, *nòsač*, *n'osač*, *nosâč* itd. Što se tiče standardnojezične situacije hrvatskog u odnosu na ostale svjetske jezike, on nije ništa drugačiji od npr. slovenskog, švedskog, kineskog, japanskog, litavskog itd. U tim je jezicima standardno naglašavanje također samo ideal, nešto čemu se teži (Kapović, 2010: 50).

S obzirom na razilaženje klasične i uporabne norme u hrvatskom jeziku, u idućem ću poglavlju opisati dva odstupanja od klasičnih pravila naglašavanja za koje smatram da su najzastupljeniji i o kojima se vodi najviše polemike među stručnjacima.

3.4 Silazni naglasak na nepočetnim slogovima u riječi

Već dovoljno složen naglasni sustav hrvatskog jezika dodatno opterećuje mogućnost naglašavanja jedne riječi dvama ili trima različitim naglascima. Takve razlike u naglašavanju pripisuju se upravo razlici između uporabne i klasične norme (Škavić i Varošaneć-Škarić, 1999: 26). Pravilo standardne hrvatske naglasne norme, u kojem silazni naglasci ne mogu stajati na nepočetnom slogu u riječi, jedno je od najčešćih o kojima se raspravlja kada je riječ o razlici između verificirane i kodificirane norme. Ono što propisuje klasična norma jest da se silazni naglasci koji se u uporabnoj normi nađu na nepočetnom slogu ili na posljednjem slogu u riječi prilagode standardizaciji, i to na način da preskoče jedan slog ispred i postanu uzlazni, ili da ostanu na istom mjestu, ali se pretvore u uzlazni, tzv. prilagođeni naglasak (Varošaneć-Škarić, 2001: 34). Pravilo o nemogućnosti silaznih naglasaka na nepočetnom slogu u riječi za standardni jezik nije sporno, ali realna situacija je drugačija. Silazni se naglasci i u standardnoj uporabi mogu naći na nepočetnim slogovima i na krajevima riječi, ali se to često „gura pod

tepih“ (Kapović, 2015: 30). U sljedećim se situacijama silazni naglasci javljaju na kraju i u sredini riječi:

a) pri nepomicanju naglasaka na prednaglasnicu – npr. *na kàtove, u gràdove, bezvèzē uz bēzvezē, o kùhānu, o lùku, u kùcu uz ù kùcu, u pēt uz ù pēt* itd.

b) u genitivu množine nekih imenica – npr. *Dalmatīnācā, trenūtākā, rečēnicā, oglèdālā* od *Dalmatīnac, trenútak, rečēnica, oglèdalo* itd.

c) u nekim, uglavnom knjiškim, složenicama – *brodovlāsnīk* (uz rjeđe *brodovlāsniĳk*), *poĳoprìvreda, kupopròdaja, istomīšļenīk, bogobòjāzan, rimokàtolīk, novoròđen, Austroùgarskā, u međuvrèmenu* (uz *međuvremenu*), *svojevrèmeno* (uz *svòjevremeno*), *očìglèdno* (uz *òčìglèdno*), *vjerojätno* (uz *vjeròjatno* i *vjèrojätno*) itd.

d) u nekim, pogotovo tro- i višesložnim, tuđicama – *asistènt* (uz *asistent*), *kaladònt, interesàntan, Austrālija* (uz rjeđe *Aùstrālija*), *radijàtor, bijenāle* (uz *bijenále*), *metrô* (uz *mètrô*) itd.

e) u nekim uzvicima – *ajôj, ahâ* itd.

f) u skraćenicama – *(es)esesèr* za SSSR, *haenkâ* (uz *hâ-èn-kâ*) za HNK itd.

g) u ekspresivnom izgovoru kod nekih pridjeva/priloga/prijedloga – npr. *obavèzno* (obično: *òbavezno*), *racionālno* (obično: *ràcionālno*, u Dalmaciji i Dubrovniku i *racìonālno*), *tamàn* (uz *tàmān*), *uzdùž* (uz obično *ùzduž*), *posrèd* (uz obično *pòsred*) itd. (Isto: 30, 31).

Dokaz da je mjesto naglasaka donekle u skladu sa standardnom raspodjelom pravila jest to da je naglasak u hrvatskome jeziku najčešće na prvom slogu u 66% riječi, u 25% riječi nalazi se na drugom slogu, a postotak se sve više smanjuje što se ide prema kraju višesložnih riječi (na trećem slogu pojavljuje se u 6,7% pojava, dok se u četvrtom slogu od početka riječi naglasak pojavljuje u 1,6% pojava) (Škarić, 2007: 121). Bez obzira na to, mnogi jezikoslovci ne dopuštaju zadiranje u klasičnu standardnu raspodjelu i pravila (Martinović, 2014). Prema nekim autorima (Škarić i dr.) jedna od osobina općega hrvatskog jezika jest upravo slobodno mjesto silaznih naglasaka, dok drugi smatraju da je to slučajnost koja "nije neznatna, ali nije baš jezgrena za hrvatski jezik" (Vukušić 1996a: 153, prema Škarić, 2002: 116). U istraživanju Škarić i Lazić (2002: 20) iznose da u ispitivanju nije iskazano dodatno nezadovoljstvo ispitanika kada je riječ o silaznim naglascima na nepočetnim slogovima u riječi što dovodi do zaključka kako zapravo u svijesti govornika ne postoji pravilo koje zabranjuje silazne naglaske na unutarnjim slogovima u riječima, već samo uputa za izgovorom prozodije onako kako je uobičajena.

Što se tiče načina (ne)prilagodbe mjesta silaznih naglasaka na unutarnjim slogovima u riječi, oni su različiti. Jedan od načina je da riječ zadrži silazni naglasak na nepočetnom slogu (*asistènt*), drugi je da naglasak pređe na prethodni slog, što je tipično za južnije krajeve (*asistent, medicīna, nātūra*) te da se, tipično za kontinentalne krajeve Hrvatske, ostvaruje kao dugouzlazni naglasak (*medicīna, natūra*). Ovim se dokazuje da se distribucija mjesta silaznog naglasaka nije jednako rasprostranila kod govornika. S obzirom na dijalektološku raznolikost Hrvatske, dublete se, kada je riječ o pravilu da se silazni naglasci ne mogu naći na nepočetnom slogu u riječi, ne mogu izbjeći ni u izgovoru toponima. Svaki ima svoj izvorni naglasak, ali postoji i neutralna standardna verzija koja služi svakome onome tko nije u kontaktu s izvornim naglaskom ili ga ne mora koristiti u svojoj komunikaciji, npr. *Ćićàrija* i *Ćićarija* (Martinović, 2014: 47, 48). Silazni naglasci na nepočetnim slogovima u riječi postoje u stvarnosti i praksi standardnog govorenja na mjestima koja su prije navedena, stoga ih samo treba definirati kao posebne slučajeve, bez pokušaja prilagođavanja pravilima i izbacivanja iz standardoloških priručnika (Kapović, 2015: 31, 32).

3.5 *Prenošenje naglasaka na proklitiku*

Još jedna od pojava koja se javlja u naglasnom sustavu hrvatskog jezika jest prenošenje naglasaka na prednaglasnicu, odnosno proklitiku. Samo silazni naglasci (kratkosilazni i dugosilazni) mogu prelaziti na prednaglasnicu i to na dva načina, oslabljeno i neoslabljeno. Oslabljeno pomicanje naglasaka odnosi se na ostvarenje kratkouzlaznog naglasaka na proklitici, npr. *ù kuću, nà bārku*, dok se neoslabljeno pomicanje naglasaka odnosi na ostvarenje kratkosilaznog naglasaka na prednaglasnici, npr. *ù vodu, dō grāda*. Na onim mjestima u riječi gdje je bio dugosilazni naglasak koji je prešao na proklitiku, ostaje zanaglasna dužina (Vukušić i sur., 2007: 29). Pomicanje naglasaka s jednog sloga na drugi naziva se metataksa, a metonimijom se naziva promjena tona naglašenog sloga. S obzirom na to, oslabljeno pomicanje naglasaka je onda metataksično i metatonično, a neoslabljeno pomicanje je samo metataksično (Škarić, 1991: 324). Prelaženje naglasaka s naglasnice na nenaglasnicu, odnosno proklitiku (veznik, prijedlog ili niječnu česticu *ne*) ne ostvaruje se isto kao i pomicanje naglasaka u toničkoj riječi kada se naglasak pomiče prema početku riječi za jedan slog. U tom se slučaju naglasak pomiče kao “kratkouzlazni ako je prethodni slog kratak i kao dugouzlazni ako je prethodni slog dug (npr. *ženà > žena, dūšà > duša*)” (Delaš, 2003: 23). Kada je riječ o prelasku naglasaka s naglasnice na prednaglasnicu, on prelazi samo kao kratak naglasak, ali hoće li biti uzlazni ili silazni jedan je od najnejasnijih problema hrvatskog naglasnog sustava. “Vrlo je teško tumačiti

akcentuaciju takvih slučajeva, tu treba duboko posegnuti u poredbenu slavensku gramatiku, a i onda ostaje dosta slučajeva neprotumačenih” (Maretić, 1911:109 - 110; prema Delaš, 2003: 23). Suvremeno naglašavanje okarakterizirano je tendencijom ne tako čestog prelaska naglasaka na proklitiku. Prijelaz naglasaka na prednaglasnicu s imenica, pridjeva, brojeva, prijedloga i veznika, u standardnom suvremenom govoru ne događa se tako često. Ono se uglavnom ostvaruje u već nekim ustaljenim izričajima, npr. *kòd kućē, ù rŭke, nà glāvu, ù kući, nà zĭmu, nà strānu* itd. Zbog izgovornih cjelina koju čine: prijedlog i enklitički oblik zamjenice, npr. *nà me, ùzā se* itd., te prijedlog i instrumental zamjenice *ja*, npr. *sà mnōm, prēda mnōm* itd. Ovakvo pomicanje naglasaka na proklitiku, zbog česte uporabe, održivo je u izgovornim cjelinama koje su dvosložne i trosložne. Dvosložne i trosložne izgovorne cjeline odnose se na spoj jednosložnog prijedloga i naglašenog oblika lične zamjenice, npr. *nà mene, bēz tebe, òd vās* itd. (ali *ĭspod njē, pòkraj njĭh* itd.) i spoj niječne čestice *ne* i glagola koji nema prefiks, npr. *nē rādĭm, nē pĭtām, nē plačē* itd. (Delaš, 2003: 29-30).

3.6 Klasični, općeprihvaćeni i prihvatljivi tip općeg hrvatskog jezika

Škarić (2009) opći hrvatski jezik dijeli na tri idioma, odnosno tipa - klasični, općeprihvaćeni i prihvatljivi. Razlike između ovih tipova vidljive su na različitim razinama jezika, u leksiku, idiomatici, gramatici i fonetici, ali najveće razlike vidljive su u prozodiji riječi. Svaki od ovih idioma ima svoje specifične karakteristike. Prozodija riječi klasičnog tipa preuzeta je iz novoštokavskih govora, općeprihvaćeni tip mješavina je raznih hrvatskih partikularnih idioma i njegova prozodija nastaje iz procesa komuniciranja dok je prihvatljivi tip nastojanje da se “ili dosegne klasični tip ili da se iz novoštokavskog organiteta priđe općeprihvaćenom idiomu.” (Škarić, 2009: 118). Svaki se tip opisuje s obzirom na mjesto, ton i trajanje naglasaka. U sljedećim će se stranicama opisati značajke svakog od navedenih tipova.

3.6.1 Klasični tip

Klasični tip općeg hrvatskog jezika zapravo je klasična, odnosno kodificirana norma hrvatskog standardnog jezika. Obilježja se ovog tipa ne razlikuju od pravila hrvatskog standardnog naglašavanja riječi. Mjesto je naglasaka u klasičnom tipu djelomično slobodno, što znači da se silazni naglasci ne mogu naći na unutarnjim slogovima u govornoj riječi, zato što su s unutarnjih slogova u riječi prešli naprijed i postali uzlazni. Naglasak se ne može naći ni na zadnjem slogu u riječi, osim kada je riječ jednosložna, zbog pomicanja svih naglasaka jedan

slog naprijed. Što se tiče tona u klasičnom tipu postoje dugi i kratki silazni (dinamički) naglasci te dugi i kratki uzlazni naglasci. Svi su silazni naglasci, ako nisu bili na prvom slogu u riječi, prešli na jedan slog naprijed i pretvorili se u uzlazne, zato se silazni naglasci ne mogu naći na nepočetnim slogovima. S obzirom na prijelaz silaznih naglasaka, na prvome se slogu u riječi mogu javiti sva četiri naglasaka (*sûnce*, *dõbar*, *põdne*, *žèna*), s time shodno, jednosložne riječi imaju samo silazne naglaske, jer je uzlaznost prešla s idućeg sloga kojeg u jednosložnih riječi nema. U ovom klasičnom tipu općeg hrvatskog jezika slog u riječi može biti dug ili kratak. Prvo što Škarić (2009: 120) navodi kada je riječ o trajanju slogova jest da ono čuva jezičnu starinu i kod nenaglašenih i kod naglašenih slogova. Što se tiče duljine prednaglasnih slogova, onaj stari kratki prednaglasni slog postaje kratkouzlazan nakon što poprimi naglasak, npr. *vodà* > *vòda*, dok dugi prednaglasni slog postaje dugouzlazan, npr. *vĩnò* > *vĩno*. Stari dugonaglašeni slog, prelaskom naglasaka na prethodni slog, postaje zanaglasno dug, npr. *onô* > *ònô*. U ovom tipu općeg hrvatskog jezika nema dugih prednaglasnih slogova. Ovakva stroga pravila temeljne su karakteristike klasičnog tipa općeg hrvatskog jezika i od njih nije dopušteno odstupanje pa čak ni u nekim izrazima koji su se već razvili i uvriježili u govornika, npr. televizor u kojem se mora dogoditi prijenos naglasaka iz *televĩzor* u *telèvĩzor* da se silazni naglasak ne bi našao na nepočetnom slogu u riječi. Isto se događa i kod posuđenica (*birô*), klasičnih imena (*Kornêlije*) ili imena stranih zemalja i gradova (*Milâno*, *Itâlija*). Klasična norma ne dopušta ni [*udvâ*], nego [*ùdva*] također ni [*uškôli*] nego [*ùškôli*] itd., čak ne dopušta ni neke iznimke koje su se dogodile u novoštokavskome, kao npr. *putêljākā* (genitiv množine), koji i ovom slučaju mora silazni naglasak prebaciti jedan slog naprijed i postati kratkouzlazni (*pùtêljākā*) ili metatonirati postojeći naglasak, odnosno zadržati mjesto, ali preći u dugouzlazni (*putêljākā*). Za strane riječi koje se opiru metataksi, predlaže se također metatoniranje, naglasak ostaje na istom slogu, ali se mijenja u uzlazni, npr. *sopranĩstica* od *sopranĩstica* ili *Amèrika* od *Amèrika* (Isto: 120, 121).

3.6.2 Prihvaćeni tip

Ovaj tip općeg hrvatskog jezika nastao je komuniciranjem, a ne normativnim naredbama po čemu se i razlikuje od klasične norme. Ovaj je tip zapravo sinteza ili hibrid hrvatskih govora - čakavskih, kajkavskih i štokavskih. Upravo je komuniciranje ono što zanima ovaj općeprihvaćeni tip i područje na kojemu se javno govori hrvatski jezik, stoga mu je i cilj da su "prozodijski oblici optimalizirani u težnji da budu dostupni, bliski i poželjni svima odjednom u najvećoj mogućoj mjeri" (Isto: 121). U hrvatskim govorima postoje različiti prozodijski sustavi, ali najrasprostranjeniji je tronaglasni sustav koji se može pronaći u velikom

broju čakavskih i kajkavskih govora, ali i u slavonskih štokavskih. Jedna od glavne dvije karakteristike mu je to što ima kratki i dugi silazni, odnosno dinamički naglasak i dugouzlazni, dok kratkouzlazni izostaje. Druga osobina koja karakterizira ovaj tip je skraćivanje ili nepostojanje dugih nenaglašenih slogova. Što se tiče silaznih naglasaka i pravila o njihovoj raspodjeli, u čakavskim i kajkavskim govorima nema ograničenja za njihovo mjesto u riječi, oni se mogu naći na bilo kojem slogu, stoga novoštokavsko pravilo o njihovoj raspodjeli u ovom općeprihvaćenom tipu nema nikakvu važnost. Što se tiče mjesta naglasaka, ono je gotovo slobodno. Silazni se naglasci mogu naći na bilo kojem slogu u riječi. Dugouzlazni naglasak može se također naći na svim slogovima u riječi, samo ne na posljednjem, pa tako ni na jednosložnoj riječi. Mjesto naglasaka najčešće je kao i u klasičnom tipu, ali ima tendenciju zadržavanja na istom slogu u preoblikovanju riječi, ali to još nije jasno ustaljeno. Najčešća razlika između klasičnog i općeprihvaćenog tipa naglašavanja jest u ne prijelazu silaznih naglasaka na prednaglasnicu, npr. [uknjìzi], a ne [ùknjizi], [ufinskoj], a ne [ùfìnskōj], [predkùćom], a ne [prèdkućom] (Isto: 122, 123). Neke riječi (iz dijalekta, drugih jezika, nove tvorenice i rijetki oblici riječi) zadržavaju dinamički naglasak na postojećem mjestu, upravo zbog toga što nema pravila o silaznim naglascima na nepočetnim slogovima u riječi, npr. /pašticâda/, /pantovčâk/, koncêrt/, /asistênt/, /ambasâdor/, /amèrika/, /televîzor/, /zemljorâdnik/, itd. (Isto). Ton u općeprihvaćenom tipu naglašavanja može biti silazan i uzlazan. Silazni naglasci mogu biti dugi i kratki, a uzlazni je naglasak samo dug jer se kratkouzlazni neutralizirao i stopio s kratkosilaznim. Kada je riječ o trajanju naglašenih slogova, oni mogu biti dugi i kratki na svim samoglasnicima osim na samoglasnom /r/, on može biti samo dinamički kratak, npr. /tr̩g/, /pr̩vi/ itd. (Isto: 123) U općeprihvaćenom tipu naglašavanja nenaglašeni slogovi uvijek su kratki i iza i pred naglašenog sloga, što znači da nema zanaglasne dužine. Dugi se slogovi od staroga dugoga jata ili od produljenoga staroga kratkoga jata izgovaraju kao /jê/ ili /jé/, tj. s dugosilaznim ili dugouzlaznim naglaskom na /e/, npr. /bjélo/ kao /stjépo/, /bjéla/ kao /jéla/ itd. Zanaglasni jat je uvijek kratak, pa je /pövjest/ kao /òdjèk/, /üvjèk/ kao /üvjèt/ itd. (Isto).

3.6.3 *Prihvatljivi tip*

Osobine prihvatljivog tipa općeg hrvatskog jezika Škarić (2009: 124) naziva kompromisnima. Osobine su to koje odstupaju od klasičnog i prihvaćenog tipa, ali se ta odstupanja dopuštaju jer nisu toliko redovita, važna i velika. Ta odstupanja odnose se na “način ostvarivanja prozodijskih osobina, koji ne ističe razlike kategorija” (Škarić, 2009: 124) te na

neredovnu raspodjelu ostvarivanja određenih prozodijskih karakteristika za koje se onda ističe da su iznimke. S obzirom na mjesto naglasaka u riječi, u prihvatljivom tipu prozodija se vodi karakteristikama klasičnog tipa, što znači da se naglasak ne može naći na zadnjem slogu u riječi niti se silazni naglasci mogu ostvariti na unutarnjem slogu riječi, ali ipak u prihvatljivom se tipu dopuštaju mnoge iznimke od tog pravila pogotovo kod tuđica, manje poznatih riječi, novotvorenica i okupljenica. Što se tiče tona, prihvatljivi tip poznaje sva četiri naglasaka kao i klasični, ali uzlazni se ton ne ostvaruje kao u klasičnom tipu (podizanje tona i na početku idućeg sloga), stoga govornici prihvaćenog tipa ne mogu razaznati razliku između kratkih naglasaka u govoru prihvatljivog tipa. Kada je riječ o trajanju, razlika je između trajanja dugih i kratkih nenaglašenih i naglašenih slogova vidljiva, a to je onda u usporedbi s klasičnim tipom, prihvatljiva karakteristika. Još jedno obilježje prihvatljivog tipa je i gubljenje zanaglasne etimološke duljine kod govornika koji su učili klasični tip iz podloge novoštokavskih govora. Oni zanaglasne duljine ostvaruju samo u nekim primjerima, odnosno tamo gdje to traži fonetski živa preoblika npr. “prijenos dugosilaznoga naglasaka koji ostavlja za sobom dugi nenaglašeni slog, npr. /dâr/ >/nâdâr/, /znâk/ >/prêdznâk/, /znâm/ >/nèznâm/; sažimanje dvaju samoglasnika u jedan, npr. [đâvao] > [đâvō] i ispred suglasničkih skupina s prvim zvonkim suglasnikom, npr. /djèvōjka/” (Isto: 124).

3.7 *O naglasnom sustavu grada Zagreba*

Zamišljajući prozodijsku situaciju u Hrvatskoj, ideal za sve govornike bio bi da razlučuju u svojem govoru mjesni idiom od standardnog idioma, što znači da bi u službenim prilikama kao što su npr. škola ili televizija, govornici trebali govoriti standardom ili mu se barem što više približiti. Standard je ono što je propisano u normativnim priručnicima i ono što se, prema propisanom, uči u školama, ali postoji bitna razlika između onog što govornici hrvatskog jezika smatraju standardom i ono što propisuju priručnici i zamišljaju normativisti. Morfologija u normativistici ne predstavlja veliki problem, ali kada je riječ o prozodiji i fonemima tu je situacija puno teža za prosječnog čovjeka koji nije izvorni štokavac. U situacijama kada govornici žele govoriti standardom, odnosno „standardnije“, oni zapravo posežu za naglasnim sustavom nekog većeg središta, tj. grada, u njihovoj okolini kao što su to Zagreb, Split, Rijeka i Osijek. Ne trude se približiti njima dalekom standardnom sustavu koji najčešće ne poznaju, koji je apstraktan i teško dohvatljiv (Kapović, 2004: 103). Upravo tom standardu hrvatskog jezika, govornici Hrvatske prilaze iz svojih dijalektalnih idioma te na taj

način zbog drugačijeg govornog izvora, utječu na stabilnost standardnog prozodijskog sustava. Hrvatski govornici standardnog govora osim novoštokavska četiri naglasaka poznaju još dva, a to su akut i dinamički poludugi naglasak. Akut je pojava koja je karakteristična za veliki broj kajkavskih i čakavskih govora, ali se samo u iznimnim prilikama može pojaviti u štokavskim govorima. U gradu Zagrebu izvorni govornici stare gradske jezgre imaju jednonaglasani, dinamički naglasak, što znači da “postoji samo jedan silinski naglasak (obilježje je takva naglasaka samo silina, ne i intonacija)” (Kapović, 2004: 99) te se ostvaruje kao poludugi silazni (u silaznoj intonacijskoj jezgri). Mjesto naglasaka je slobodno, npr. *Zagreb, Medveščak*, a naglašeni slog je duži od nenaglašenog i nema razlike među njihovom unutarnjom kvantitetom (Škarić, 1991: 325). Suvremeni urbani naglasni sustav grada Zagreba onakav je kakvim govori većina Zagrepčana koji su u njemu i rođeni. Uz navedeni jednonaglasni sustav, rjeđe se može pojaviti još jedan isti takav koji, za razliku od spomenutog, ima opreku po duljini, ali ona nije razlikovno obilježje (Kapović, 2004: 99). Kapović (2006: 3) iznosi primjere jednonaglasnog dinamičkog sustava u zagrebačkom govoru koji nema razlike u duljini - u standardu su riječi *kràva, sùša, nòga* i *rúka* naglašene četirima različitim naglascima dok je u zagrebačkom govoru izgovor ovih riječi jednak, *krava, suša, noga* i *ruka*. Duljina naglasaka varira, od poludugog, jako kratkog ili produženog, ali bez razlikovnog obilježja. Ovo ne znači da u Zagrebu ne postoje oni koji mogu razlikovati sva četiri štokavska naglasaka, ali u tom se slučaju radi o doseljenicima, onima koji nisu rođeni u Zagrebu, od kojih je većina zapravo štokavaca. Oni rođeni Zagrepčani u svojem izgovoru u pravilu ne razlikuju čak ni duge i kratke samoglasne, dok jedan dio djece kojima su roditelji štokavci, pasivno i fakultativno koristi štokavski četveronaglasni sustav, ali nekada i aktivno (Kapović, 2004, prema Kapović, 2006: 3). Nadalje, dodaje da je mjesto naglasaka “uglavnom ujednačeno i često potpuno predvidljivo (primjerice za glagole i pridjeve)” te da su naglasne alternacije “uglavnom ujednačene premda tu postoji dosta oscilacija” (Isto: 3). U usporedbi sa standardnim naglasnim sustavom, u zagrebačkim se kolokvijalnim govorima naglasak može naći na zadnjem slogu u riječi, npr. u riječima *meni, balon, biro*. Kada govornici sa zagrebačkog govornog područja koriste formalni jezik, oni ove riječi izgovaraju po uzoru na to kako čuju na radiju ili televiziji (Smiljanic, 2004: 22). Zanimljivo je i da kada govore standardnim jezikom iz njihova govora izostaje visinski naglasak, odnosno tonemičnost, ostaje samo udar (Smiljanic i Hualde, 2000, prema Smiljanic, 2004: 22).

S obzirom na složenu sociolingvističku situaciju, u Zagrebu se može razlikovati tri različita idioma: 1. općezagrebački koji se odnosi na “opći govor mlađih naraštaja rođenih u Zagrebu” (Isto: 2) koji je najvitalniji i zauzima središnje mjesto; 2. konzervativni kajkavski

govori u kojeg spadaju govor stare jezgre, govor prigradskih naselja i periferije i 3. zagrebački štokavski kojim se služe doseljenici koji su štokavci. Ovo nisu jedina tri idioma koja se mogu definirati u gradu Zagrebu, treba imati na umu da postoje brojni prijelazi iz jednog idioma u drugi, govornici koji prebacuju kodove i oni Zagrepčani koji pokušavaju govoriti standardnim jezikom, ali zapravo govore nekom varijantom substandarda (Isto: 2). Delaš (2006: 77) zagrebački govor naziva “zagrebačka štokavština, tj. štokavski govor u kajkavskoj prozodijskoj odjeći koji je rezultat križanja domaćega jednonaglasnog sustava (...) s četveronaglasnim standardom...”.

4 Slovenski naglasni sustav

Slovenski književni jezik raspolaže dvama naglasnim sustavima, to su tonski (melodijski) i dinamički (ekspiratorni) sustav. Prema Slovenskom pravopisu (SP, 2014: 70) njihov je položaj u standardnom slovenskom jeziku jednak, dok Toporišič (1976) u svojoj gramatici ipak daje prednost tonskom naglasnom sustavu.

Dinamički naglašeni samoglasnici izgovoreni su većom silom nego oni nenaglašeni te su tada obično i tonski viši, ali za dinamički naglasni sustav to nije razlikovno obilježje. U tonskom naglasnom sustavu samoglasnici mogu biti izgovoreni s dva tonema, odnosno naglasaka, to su akut i cirkumfleks. Oba su naglasaka u slovenskom jeziku književna (Toporišič, 1976). Riječi izgovorene akutom imaju uzlazno-silaznu intonaciju, odnosno “niski” ili “uzlazni” naglasak, dok riječi izgovorene cirkumfleksom imaju silaznu intonaciju, tj. “visoki” ili “silazni” naglasak (Šuštaršič i sur. 1999: 138). Bez obzira na to što su oba tipa naglašavanja, i dinamičko i tonsko, karakteristična za standardni slovenski jezik, problem se javlja u činjenici da tonsko naglašavanje nije jednako zastupljeno u slovenskim dijalektima i akcentima. S obzirom na to da je tonematičnost teško usvojiva, ako već nije usvojena u dječjoj dobi, ta se osobina ne može očekivati kao obvezna za standardni izgovor. U ovom je slučaju slovenska gramatika (Toporišič, 1976) nerealna jer propisuje tonski naglasni sustav kao obavezni u standardnom jeziku, dok je s druge strane slovenski pravopis “tolerantniji i uspješnije vrši zadatak ujedinjenja govornika ne šireći tako rascjep između laika i ‘jezičnih stručnjaka’” (Tivadar i Šuštaršič, 2001: 118, 119). Bez obzira na to koriste li Slovenci samo dinamički ili i tonski naglasni sustav, jednako se dobro mogu izraziti (Isto, 2001).

U slovenskom jeziku vokali mogu biti dugi i kratki. Dugi vokali mogu biti samo oni koji se nalaze pod naglaskom, a kratki mogu biti svi, i naglašeni i nenaglašeni. Prema tome, u slovenskom jeziku ne postoje zanaglasne dužine jer samo naglašeni vokal može biti dug, svi ostali vokali u riječi su kratki, što u usporedbi s hrvatskim naglasnim sustavom dosta pojednostavljuje slovenski naglasni sustav. Kao i u hrvatskom jeziku, slovenski vokali imaju segmentna i suprasegmentna (prozodijska) obilježja. Slovenski sustav naglašavanja poznaje sva tri prozodijska obilježja, to su ton (visoki ili niski vokali), trajanje (dugi i kratki vokali) i jakost, odnosno udar (naglašeni i nenaglašeni vokali). Što se tiče mjesta naglasaka u slovenskom jeziku, ono je slobodno, odnosno ne veže se uz niti jedan slog. Naglasak se može naći na svim pozicijama u riječi, na prvom slogu (*máti, sónce*), u sredini (*gospodinja*) ili na kraju (*pokòp*). Mjesto se naglasaka može mijenjati i u različitim oblicima iste riječi, npr. *móž, možá, možjé*, za

svaku ga se riječ određuje pojedinačno i usvaja ga se tako da ga se uči zajedno s riječju. Iako je mjesto naglaska u slovenskom jeziku slobodno, ipak postoje neka pravila koja pomažu određivanju mjesta naglaska, npr. dugi naglašeni vokali mogu biti u bilo kojem slogu u riječi (*délam, kupújem, blagó*), a vokali koji su kratko naglašeni mogu biti u slogovima samo na zadnjem mjestu u riječi (*otròk*) ili u jednosložnim riječima (*čòp*), uz neke izuzetke i izvedenice (Požgaj Hadži, 2002: 72).

Tolerantniji pristup naglašavanju u slovenskom jeziku vidi se u nekim naglasnim pravilima, kao što je mjesto naglaska na glagolima s prefiksom, npr. naglasna varijanta *razde'li* (najvjerojatnije po analogiji s množinom *razde'lili*) umjesto *raz'delil*. Osim toga, nije sigurno može li se i dalje inzistirati na razlici dugo i kratko naglašanih vokala, npr. *sit* (suprotno od gladan) i *sit* (množina imenice “sito” u genitivu). Izgleda da još jako malo govornika percipira ili provodi razliku između ovakvih parova (Tivadar i Šuštaršič, 2001: 119). To dokazuje i istraživanje (Tivadar, 2004a) u kojem se na temelju perceptivnih testova pokazalo da su primjeri u fonološkim parovima riječi s velikom razlikom u trajanju bili slabo prepoznati. U istraživanju se analiziralo govornike dinamičkog naglasnog sustava za koje je trajanje istih vokala odlučujući faktor, odnosno fonološka značajka.

S obzirom na to da u slovenskom jeziku postoje dva tipa naglašavanja, svako od njih ima i svoje oznake. Dinamički naglasni sustav ima tri različite oznake, odnosno naglaska, ostrivec (*míza*), strešica (*vôda*) i krativec (*krùh*). Ovaj tip naglašavanja informira o mjestu naglaska, je li naglašeni vokal dug ili kratak te o tome jesu li vokali *o* i *e* široki ili uski. Ostrivec je oznaka za dug vokal i uske vokale *e* i *o*, strešica označava dug vokal i široke vokale *e* i *o*, dok krativec označava kratak vokal i široke vokala *e* i *o*. S druge strane tonsko naglašavanje ima četiri različite oznake, akut (*lípo*), cirkumfleks (*lîpo*), gravis (*tèmo*) i dvojni gravis (*têmo*). Osim što, kao i u dinamičkom naglašavanju, oznake označavaju je li vokal dug ili kratak te mjesto naglaska, u tonskom naglašavanju naglasak označuje i kretanje tona, odnosno visok ili nizak ton. Akut označava dugi vokal i niski ton, cirkumfleks dugi vokal i visoki ton, gravis kratki vokal i niski ton i dvojni gravis označava kratki vokal i visoki ton (Slovenski pravopis, 2014: 71, 72). U nekim rječnicima i gramatikama ostrivec na *e* i *o* može označavati da su ti vokali široki, npr. ako glasu *e* slijedi glas *j* ili glasu *o* glas *v* (*séja – sinóvi*) ili da su središnji ako su glasovi *j* i *v* na kraju riječi ili ispred suglasnika (*séj, séjni – sinóv, sinóvski*). Ostrivec se označuje i u riječi u kojima je naglašeni poluglasnik + *r* koji nije na kraju riječi, a prije suglasnika istoga morfema, npr. *trín, Bríje*. Upotreba strešice ili krativca na glasovima *a, i, u* i uskim *e* i *o* ili krativca na dugom smoglasniku pogrešna je, npr. *dàn, ženâ/žena, morjè* (ispravno

dán, žená, morjé). U tonskom naglasnom sustavu uski *e* i *o* označavaju se točkom ispod slova, dok široki *e* i *o* nisu posebno označeni (Slovenski pravopis, 2014: 72).

Tablica 1 Oznake dinamičkog i tonskog naglasnog sustav i njihova naglasna obilježja

		Oznake	Dug/kratak vokal	Usko/široko <i>e</i> i <i>o</i>	Ton
Dinamički naglasni sustav	ostrivec	´	dug	uski	-
	strešica	^	dug	široki	-
	krativec	`	kratak	široki	-
Tonski naglasni sustav	akut	´	dug	-	nizak
	cirkumfleks	^	dug	-	visok
	gravis	`	kratak	-	nizak
	dvojni gravis	¨	kratak	-	visok

U tonskom i dinamičkog naglasnom sustavu oznake za naglaske su iste za ostrivec i akut, strešicu i cirkumfleks te krativec i gravis, ali oznake ne označavaju ista naglasna obilježja u oba sustava. Npr. riječ *miza*, u dinamičkom naglasnom sustavu riječ ima oznaku za ostrivec (*míza*) što znači da je vokal dug. U tonskom naglasnom sustavu riječ *miza* ima istu oznaku kao i u dinamičkom sustavu (*míza*), ali to je u tonskom sustavu oznaka za akut i označuje da je vokal dug, ali da uz to ima i nizak ton.

Visinski naglasni sustav hrvatskog jezika i visinski naglasni sustav u slovenskom jeziku imaju četiri ista simbola za, u teoriji, jednaka naglasna obilježja u oba jezika, npr. akut (´) u slovenskom jeziku ima isti simbol kao hrvatski dugouzlazni naglasak (´) te u oba jezika on označava dug i uzlazan vokal. No, prema istraživanju Pletikos (2005: 115) govornici hrvatskog jezika slovenski akut prema tonskom obilježju jasno slični hrvatskim uzlaznim naglascima dok prema obilježju trajanja govornici hrvatskog jezika slovenski akut podjednako pridružuju hrvatskim kratkim i dugim naglascima.

Kao i u hrvatskom jeziku, u slovenskom postoje riječi koje nemaju svoj vlastiti naglasak i nazivaju se nenaglašene ili atoničke riječi, dok se one koje imaju vlastiti naglasak nazivaju naglašene ili toničke. Toničke i atoničke riječi zajedno stvaraju cjelinu koja se naziva naglasna cjelina (Požgaj Hadži, 2002: 73, 74). Nenaglasnice se naslanjaju na riječ iza ili ispred sebe i zato se još nazivaju i naslonjenice. S obzirom na položaj gdje stoje, mogu biti enklitike (naslanjaju se na naglašenu riječ ispred sebe) ili proklitike (naslanjaju se na naglašenu riječ iza sebe) (Toporišič, 1976: 57). Naglasna cjelina sastavljena od naglašene i nenaglašene riječi ima svoj naglasak. U hrvatskom jeziku postoji mogućnost prelaženja tog naglaska na proklitiku ili pomicanja naglaska slog unaprijed ako se na unutarnjem slogu u riječi nađe silazni naglasak, ali u slovenskom jeziku to nije slučaj, pozicije su naglaska relativno stabilne, osim nekih izuzetaka kao što su *náme, záte, váme, prédse*. Ovakvi su spojevi riječi, osobnih zamjenica i prijedloga koji zahtijeva akuzativ, povremeno enklitički oblici s naglaskom na proklitici, npr. *náme, náse, náte* itd. i uglavnom se pišu zajedno, a s naglaskom se na zamjenici, npr. *na mé, na sé, na té* itd. pišu odvojeno (Toporišič, 1976: 58).

Dužina ili kvantiteta u slovenskom je jeziku posljedica naglaska i na nju najviše utječe naglasak. Ako je samoglasnik naglašen on onda može biti i dug, dok svi ostali slogovi u riječi mogu biti samo kratki. U književnom slovenskom jeziku koji se temelji na ljubljanskoj osnovi, dužina nije fonološki relevantna (Srebot-Rejec, 1988: 246). Kao i u hrvatskom, naglasak u slovenskom jeziku može imati razlikovnu ulogu, npr. *têle* (hrv. tele) i *téle* (hrv. ove), *pêta* (hrv. peta) i *péta* (hrv. pjevanje) itd. (Požgaj Hadži, 2002: 75). Ono što je zajedničko slovenskom i hrvatskom jeziku u odnosu na naglasak i dužinu jest to što se dugi slog, odnosno vokal, ne može naći prije sloga koji je naglašen, stoga je slog prije naglaska uvijek kratak. Druga karakteristika koja je ista u oba jezika jest to što naglašeni vokal može biti dug i kratak. Ono što razlikuje ova dva jezika kada je riječ o karakteristici kvantitete jest to što u hrvatskom jeziku dužina može stajati iza sloga koji je naglašen i naziva se zanaglasna dužina, dok u slovenskom jeziku nema te pojave. Slog iza naglaska uvijek je kratak (Isto).

U slovenskom jeziku riječi u pravilu imaju samo jedan naglasak, no dva ili više naglasaka mogu imati neke složenice (*ávtogaráža*) ili izvedenice (*prádéd*). Ako riječ ima više od jednog naglaska, to je dokaz da je tvorenica mlađeg postanka, npr. *vikendpakét* (Tivadar, 2004: 32).

U slovenskom jeziku, samoglasnici su nositelji sloga i zbog toga su središnji fonemi slovenskog govora, što znači da su nositelji, među ostalim, i naglaska u riječima (Kocjančič Antolí i Tivadar, 2019: 72). Tatjana Srebot-Rejec u svom je istraživanju objavljenom u radu *Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene* (1988), eksperimentalnofonetski

proučavala trajanje vokala u standardnom slovenskom jeziku s nekoliko aspekata. Jedno je poglavlje rada posebna cjelina u kojoj se raspravlja o trajanju slovenskih samoglasnika i njihovoj (inherentnoj) frekvenciji i to na beznačenjskim riječima. Na temelju istraživanja provedenom na beznačenjskim riječima iznosi opća obilježja trajanja vokala u slovenskom jeziku:

- a) (Dugi) naglašeni vokal najduži je u otvorenom slogu kada sam čini taj slog bez prethodnog suglasnika (odnosi se na beznačenjske riječi sastavljene prema formuli 'V:CV*).
- b) Najkraći su vokali u prednaglasnom položaju zato što su nenaglašeni i prekida ih sljedeći suglasnik (npr. u beznačenjskim riječima sastavljenima prema formuli CV'CV:CV, CV'CV:C i CV'CVVC).
- c) Nenaglašeni vokali u završnom slogu mogu biti dulji i zapravo ih se ne može mjeriti (npr. u beznačenjskim riječima sastavljenima prema formuli '(C)V:CV i CV'CV:CV).
- d) Inherentno kratak vokal, iako naglašen, može biti kraći od inherentno dugog vokala koji je nenaglašen. U tom slučaju vidljiva dominacija inherentnog trajanja nad trajanjem kojeg ima vokal zbog naglašenosti. To je bitna činjenica jer objašnjava zašto je naglašeni vokal u nekoj riječi kraći od nenaglašenog u istoj toj riječi, npr. *síta*, *režím*, *molítev*.
- e) Svaki vokal, bez obzira na položaj jezika, mora imati svoju najmanju dužinu, tako da se jasno može razaznati njegova boja.
- f) Trajanje je vokala moguće proučavati samo kod istog govornika, samo u njegovim odnosima, ne i apsolutno trajanje; svaki govornik ima svoje dužine.
- g) Što je dulje trajanje vokala u apsolutnom mjerilu, to su veće razlike u trajanju. (Srebot-Rejec, 1988: 242)

*V - vokal; C - konsonant; ' - prije naglašenog sloga; : - nakon dugog vokala; podcrtano - odnosi se na taj vokal

4.1 Ljubljana kao uzor i Ljubljana kao osnova

Bez obzira na to što u slovenskom jeziku postoje dva naglasna sustava, kada su tekstovi u slovenskom jeziku naglašeni (npr. u knjigama ili udžbenicima), na riječima će obično biti oznake dinamičnog naglasnog sustava (Požgaj Hadži, 2002: 67). U Rječniku slovenskog književnog jezika (SSKJ, 2014: § 178) navodi se da su riječi na svim mjestima označene

dinamičkim naglasnim sustavom, dok je tonski naglasak označen samo na kraju zaglavlja u zagradi. Iako nigdje nije naznačeno da se nekom od naglasnih sustava daje prednost, primarno označavanje natuknica u Rječniku dinamičkim naglaskom možda ipak ne ide u prilog tvrdnji da su dinamički i tonski naglasni sustav u slovenskom jeziku ravnopravni. Dinamički je naglasni sustav uveden u književni jezik u drugoj polovici 20. stoljeća uz objašnjenje da dvije trećine govora na području Slovenije više ne koristi tonski naglasni sustav (Kapović, 2015: 85).

Prihvatanje dinamičkog i tonskog sustava naglašavanja kao dva sustava standardnog slovenskog jezika proizlazi iz činjenice da tonskim naglasnim sustavom govori više od polovine slovenskog stanovništva. Tonski se naglasni sustav održao u pokrajinama Dolenjska i Gorenjska, u svim koruškim narječjima u Austriji, u gornjoj dolini rijeke Soče, u Slovenskoj Benečiji (dijelu koji graniči s Italijom) i u dijelu Bele Krajine. Uz to, tonskim se naglasnim sustavom govori i u glavnom gradu Slovenije, Ljubljani, koja je svojim govorom presudna za standardnu normu (Rigler, 1968: 195). U Trubarevo je vrijeme, gorenjski dijalekt kao govor središnjeg dijela Slovenije, dijalektalno utjecao na Ljubljanu (slovensko kulturno-političko-gospodarsko središte) te je jezično i kulturno počeo prevladavati u javnoj uporabi, pogotovo nakon 1848. godine. Upravo zbog toga, naglasne i fonemske varijante s tog područja dominantne su i najutjecajnije i danas (Tivadar, 2018: 159).

Toporišič (1992: 83, prema Tivadar, 2010: 42) o književnom jeziku 90-ih godina 20. stoljeća govori kako svaki književni jezik ima živu i prirodnu govornu osnovu u području s najvećim ugledom, prestižem, a u slovenskom je jeziku to Ljubljana s njezinom širom gradskom okolicom.

Ako se ovome nadoda činjenica da se u Slovenskoj gramatici (Toporišič, 1976; 2000) opisuje samo ljubljanski razgovorni jezik, kod općeg razgovornog jezika navode se samo ljubljanska obilježja nekknjiževnog razgovornog jezika, vidljiva je svrha uključivanja regionalnih razgovornih i posebnih jezičnih izvora u standardni jezik, što je neobično s obzirom na tendenciju ka jedinstvenom književnom jeziku (Tivadar, 2010: 42).

Na raspravi okruglog stola na radiju Slovenija (okrugli stol o SP-u 2001, 16. 5. 2002) (Tivadar, 2010a: 107) povelu se pitanje, od strane "pravog" Ljubljančana o mjestu naglaska glavnih brojeva koji završavaju na *-ajst*. Slovenski je pravopis propisao pravilo naglaska samo na zadnjem slogu *-ájst*, a ne i u korijenu riječi kako to dozvoljava Rječnik slovenskog književnog jezika (SSKJ, 2014). U daljnjoj se raspravi iznio stav kako "pravi Ljubljančan" već govori s naglaskom na zadnjem slogu (*dvanájst*) što su zagovarali autori SP-a 2001. Drugi sudionici, također iz Ljubljane i okolice još su odlučnije zagovarali naglasak na korijenu riječi (*dvánajst*). Rječnik slovenskog književnog jezika dopušta obje varijante naglašavanja ove riječi

(Tivadar, 2010a). Treba istaknuti da su mnogi dijelovi Ljubljane vrlo dijalektalno i etnički miješani. Traženje idealnog govornika na takvom je području zapravo nemoguće, ali se može reći da govornika standardnog slovenskog jezika zapravo karakterizira (zahtjevniji) sadržaj i (javni) govorni položaj, a uz to i pisana priprema (Tivadar, 2010: 41). Uz ovu se tvrdnju slaže i tradicionalni smjer jedinstvenog književnog jezika, kojeg predstavlja RTV Slovenija (i drugi sveslovenski mediji), koji nije utemeljen na nekom dijalektu, nego na pisanju i tradiciji govora (Isto, 2010: 43). Govorno obrazovani, utjecajni, a time i reprezentativni govornici različitih krajeva Slovenije govore ujednačenim jezikom (Tivadar 2010, Tivadar, 2004; prema Tivadar, 2018). Zajedničko im je nereduciranje samoglasnika i suglasnika, odnosno pravilan izgovor glasova i naglašavanje u skladu s propisanom normom u Rječniku slovenskog književnog jezika (SSKJ) i Slovenskom pravopisu (SP, 2001) (Tivadar, 2018: 161, 162). Zanimljivo je istaknuti i mišljenje slovenskih stručnjaka kada je riječ o ljubljanskom varijetetu. Prema Tanji Mirtič, jezikoslovki s Instituta za slovenski jezik ZRC SAZU (*Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti*), “govor Ljubljanje u današnje je vrijeme postao svojevrsni konglomerat svih mogućih govora i da ga je zato teško uspoređivati (u ovom slučaju sa zagrebačkim govorom¹)” (Mirtič, 2020, pers.comm., 14. siječnja, prema prof. Smole, 2020, pers.comm., 14. siječnja).

Može se reći da je govor u Ljubljani dominantna sila koja velikim dijelom usmjerava razvoj standardnog jezika, ali to ne znači regionalnu uvjetovanost toga načela. Govor Ljubljane nije istodobno i književni izgovor, niti je Ljubljančanin sam po sebi idealni govornik slovenskog književnog jezika (Tivadar, 2010: 43).

---

¹ nadodala M.C.

5 Naglašavanje riječi stranog porijekla

Riječi stranog porijekla nazivaju se posuđenice. Riječi iz drugog jezika, jezika davaoca, mogu biti posuđene izravno ili posredno jeziku primaocu. Izravno su posuđene one riječi koje bez posredstva trećeg jezika prelaze iz jezika davaoca u jezik primalac, a posredno one koje prvo prijeđu u jedan jezik i onda iz tog jezika prijeđu u idući. Postoji i kružno posuđivanje u kojem riječi prelaze u jezik primalac, ondje mijenjaju svoje značenje i takve se vraćaju u jezik davalac (Međeral, 2016: 4-5). S obzirom na stupanj prilagodbe, riječi se stranog porijekla mogu podijeliti u više skupina: strane riječi u užem smislu, tuđice, prilagođenice, usvojenice te posebna vrsta posuđenica koje se nazivaju kalkovi, odnosno doslovno prevedeni izrazi iz stranih jezika (Međeral, 2016).

Tuđice se odnose na riječi koje su posuđene iz nekog drugog stranog jezika, ali se u jeziku primaocu nisu prilagodile pravopisno, prozodijski ni glasnički (u hrvatskom su to npr. *jingle, play back* itd.). Još jedna vrsta posuđenica potpuno suprotna tuđicama jesu usvojenice - odnose se na riječi koje se u jeziku više ne prepoznaju kao tuđe te su u potpunosti prilagođene jeziku primaocu (u hrvatskom su to npr. šećer, sat itd.) (Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić, 1995: 129).

Posuđenice se jeziku prilagođavaju na više razina pa tako i na razini prozodije. Kako bi se riječi stranog porijekla mogle prilagoditi nekom jeziku one moraju proći kroz tzv. *fonološku rešetku*, odnosno postupak u kojem se strani elementi riječi zamjenjuju približno jednakim elementima u jeziku primaocu. Kada je riječ o prozodiji hrvatskog jezika, problemi se javljaju kada se naglasak u stranoj riječi nalazi na nepočetnom slogu u riječi zato što se dinamički naglasak nekog stranog jezika poistovjećuje s našim silaznim naglaskom, a prije je već bilo riječi o tome kako se u standardnoj naglasnoj normi silazni naglasci ne mogu naći na nepočetnom slogu u riječi. Nadalje, problem se javlja i kada se u stranoj riječi naglasak nalazi na zadnjem slogu u riječi, jer po pravilima raspodjele naglasaka u hrvatskom jeziku, naglasak se ne može naći na zadnjem slogu u riječi. S obzirom na spomenute probleme, moguća su četiri načina koja ističu autori kako posuđenicama prilagoditi naglasak u hrvatskome jeziku:

- da se naglasak prebaci na prethodni slog za pola sloga naprijed i da tu bude nizak, uzlazni,
- da se naglasak prebaci na početak riječi i da tu bude brzi, čelni naglasak,
- da ostane na izvornom slogu, ako taj nije posljednji, i da metatonira u uzlazni,

- "odškrinuta" mogućnost - da ostane na izvornom slogu kao silazni (Škarić, Škavić, Varošanec-Škarić, 1995: 131).

Kada je riječ o raspodijeli naglasaka u teoriji naglašavanja tuđih riječi u hrvatskome jeziku, u gramatici (Barić i sur., 2005: 72, 73) navodi se sljedeća raspodjela naglasaka:

1. Naglasak koji se izvorno nalazi na zadnjem slogu u posuđenici pomiče se na prvi slog kao kratkosilazni (imperativ, interes) ili se prenosi na prethodni slog kao kratkouzlazni (imperativ, dirigent, student). Ako je naglasak u izvornom jeziku bio dug na zadnjem slogu, on ostaje dug i nakon pomicanja naglasaka.
2. One riječi stranoga porijekla koje su naglašene na unutarnjim slogovima u riječi u hrvatskom jeziku imaju uzlazne naglaske na istom slogu (realizam) ili na prethodnom slogu (direktor, korektor). Neke od njih imaju i kratkosilazan naglasak na prvom slogu (apsolutan, intuitivan). Također i u ovoj skupini prijašnji dugi slog ostaje dug nakon pomicanja naglasaka.
3. One strane riječi koje imaju naglasak na prvom slogu, taj naglasak ostaje na istom slogu i on je silazan, npr. friska, kaos, larva.
4. Riječi stranog porijekla koje u hrvatskom jeziku poprimaju i morfološke nastavke, imaju kratkosilazan naglasak na izvornom mjestu naglasaka riječi, ako je ono na prvom slogu (gripa) ili uzlazni naglasak, ako se nalazi na unutarnjem slogu u riječi (krema, violina).

U slovenskom se jeziku posuđenica izgovaraju s glasovima i naglaskom slovenskog književnog jezika. Sve glasove u stranim riječima koji ne postoje u slovenskome zamjenjuju se onim najbližima u slovenskome jeziku. Također, naglasci se prilagođavaju standardnom slovenskom jeziku, odnosno ne preuzimaju se iz drugih jezika. Naglašeni samoglasnici u posuđenicama u principu su dugi, a naglašeni *e* i *o* obično su uski, bez obzira na to kako se izgovaraju u jeziku davaocu. Ispred *j*, *e* se uvijek izgovara kao širok (npr. [idêja]), također *o* ispred *v* (npr. *Lvov/Lwów*) te *e* ispred *r* (npr. [fêr]). S obzirom na to da u slovenskom ne postoje dugi nenaglašeni slogovi, onda se ni ne preuzimaju u riječima stranog porijekla, oni u slovenskome postaju kratki nenaglašeni slogovi (npr. češ. Dvořák izgovara se [dvóržak]). Poluglasnici u riječima stranog porijekla (kao što je to *e*, a nekada *o* i *a*) prihvaćaju se kao poluglasnici iako oni ne postoje u slovenskome jeziku. Problemi vezani uz posuđenice nastaju u tvorbi drugih riječi, npr. Bonn – *bonski*, Sevilla – *seviljski*, Biarritz – *biariški* (Slovenski pravopis, 2014: 28).

6 Istraživanje - ciljevi i hipoteze

U ovom će se istraživanju ispitivati mjesto naglaska u riječima stranog porijekla u slovenskome i hrvatskome jeziku, točnije u zagrebačkom i ljubljanskom govoru. Ustaljenost mjesta naglaska u tim je dvama jezicima na različitim razinama. U slovenskom jeziku, kao što je to već spomenuto, mjesto se naglaska smatra poprilično ustaljenim prozodijskim obilježjem kada je riječ o standardnom naglašavanju. U hrvatskom jeziku, iako postoje pravila o mjestu naglaska, ono se u uporabnoj normi ipak uvelike može razlikovati od onog propisanog.

Ovo će se istraživanje baviti samo obilježjem mjesta naglaska zbog njegove jednostavnosti i najjasnijega opažanja. Obrada svake daljnje prozodijske karakteristike bila bi preopširna za ovaj diplomski rad. Riječi stranog porijekla precizna su i homogena skupina riječi koje možemo naći u svim jezicima pa tako i u hrvatskom i slovenskom. Ovoj odrednici istraživanja u prilog ide činjenica da su riječi stranog porijekla u oba jezika preuzete iz istih jezika davaoca te kao posuđenice, ako i imaju fonetsku prilagodbu, one su jednake u jezicima primaocima - slovenskom i hrvatskom jeziku. Dodatna pomoć bilo je i odvajanje dvosložnih i trosložnih riječi u dvije skupine posuđenica kako bi ih se lakše moglo grupirati i analizirati njihovo izgovoreno mjesto naglaska. Na temelju odrednica mjesta naglaska i skupine riječi stranoga porijekla (posuđenica), ovo istraživanje ima sljedeće ciljeve:

1. Usporediti mjesto naglaska posuđenica u hrvatskim i slovenskim rječnicima.
2. Usporediti mjesto naglaska posuđenica u zagrebačkom i ljubljanskom naglasnom sustavu sa standardnom naglasnom normom hrvatskog i slovenskog jezika.
3. Usporediti međusobne rezultate odstupanja od standardnog naglašavanja posuđenica u mjestu naglaska između ljubljanskog i zagrebačkog naglasnog sustava.

Uz navedene ciljeve, ovo istraživanje ima i sljedeće hipoteze:

1. U hrvatskom i slovenskom jeziku kod posuđenica (koje imaju isti fonološki sastav) postoje sličnosti i razlike u standardnom mjestu naglaska.
2. Kod ljubljanskih govornika u izgovoru mjesta naglaska u posuđenicama nema odmaka od standardnog mjesta naglaska, a kod zagrebačkih govornika u izgovoru mjesta naglaska u posuđenicama postoji odmak od standardnog mjesta naglaska.

6.1 Metodologija

6.1.1 Ispitanici

U ovom je istraživanju sudjelovalo 10 ispitanika - 5 Zagrepčana i 5 Ljubljana. Za osobe iz Zagreba vodilo se računa da su oni rođeni u Zagrebu, da su veći dio svoga života proveli u njemu te da su im oba roditelja rođena u Zagrebu. Zagrebački ispitanici različitih su godina i obrazovanja. Troje od njih imaju 28 godina, jedan ispitanik 27, a jedan 19 godina. Što se tiče obrazovanja, jedan ispitanik studira na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, dva ispitanika su završila Filozofski fakultetu u Zagrebu, jedan je završio RIT (Rochester Institute of Technology), a jedan nije pohađao studij. Četiri od pet ispitanika rođeno je u Zagrebu, samo je jedan ispitanik rođen u Rijeci zbog spleta okolnosti, no tamo nikada nije živio. Svima su roditelji rođeni u Zagrebu.

Što se tiče slovenskih ispitanika, četvero ih je rođeno u Ljubljani, ali su svi proveli veći dio života u Ljubljani ili tamo žive. Isto kao i Zagrepčani, različitih su godina i obrazovanja, najstariji ispitanik ima 34, a najmlađi 14, dok su ostalih troje raspoređeni između tog intervala, jedan ima 23, jedan 24 i jedan 25 godina. Bilo je iznimno teško naći ispitanike kojima su oba roditelja rođena u Ljubljani, ali su bez obzira na mjesto rođenja roditelji proveli veći dio svoga života u Ljubljani. Stoga, samo jedan ispitanik od njih 5 ima oba roditelja koja su rođena u Ljubljani. Dva ispitanika završavaju pedagoški studij, jedan je u srednjoj školi, jedan na Ekonomskom fakultetu i jedan na Fakultetu za kemiju i kemijsku tehnologiju.

6.1.2 Korpus

Korpus je sastavljen od 20 riječi. Riječi su odabrane na temelju više kriterija. Jedan od kriterija je da imaju isti fonološki sastav u hrvatskom i slovenskom jeziku, ali ne nužno i isto značenje, npr. riječ *lopov*: u hrvatskom jeziku riječ *lopov* označava, prema Hrvatskom jezičnom portalu, onoga koji “krade, onaj koji to čini tajno i bez upotrebe sile; kradljivac, tat, varalica”, dok u slovenskom, prema *Slovaru slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ, 2014), riječ *lopov* označava “bezvrijednog čovjeka, nevaljalca”. U značenju se između hrvatskog i slovenskog jezika djelomično mimoilaze i riječi *geslo* i *imperij*. Što se tiče riječi *geslo*, ono je “kratka izreka ili riječ kao ideja vodilja; deviza, lozinka, parola”, ali u slovenskom osim istog značenja kao u hrvatskom jeziku riječ *geslo* ima i još jedno značenje, a to je natuknica u rječniku. Nadalje, riječ *imperij* ima šire značenje u hrvatskom jeziku, nego u slovenskom. U slovenskom

jeziku ona označava monarhijski uređenu državu s kolonijalnim posjedima i u povijesti je označavala veliku državu (npr. perzijski imperij) (SSKJ, 2014). U hrvatskom jeziku prema Hrvatskom jezičnom portalu postoje još neka značenja riječi *imperij* kao što je “*prav. pov.* u starom Rimu: **a.** pravo na donošenje odluke, ovlast davanja zapovijedi (u obitelji, na poslu) **b.** najviša vojna i civilna vlast”, “*pov.* pravo na odlučivanje u državi; svezlast, vlast”, “veliko prostiranje nekog oblika moći” itd. Drugi kriterij za odabir riječi jest da su u oba jezika sve riječi stranog porijekla. Pod riječi stranog porijekla u ovom slučaju spadaju sve one riječi koje su posuđene iz nekog drugog, stranog jezika - mađarskog, latinskog, francuskog, češkog, njemačkog, talijanskog i grčkog. Podrijetla riječi korištenih u istraživanju provjerena su na Hrvatskom jezičnom portalu, online rječniku *Slovar slovenskega knjižnega jezika* i u Rječniku stranih riječi (Anić, Klaić i Domović, 2002).

Osim navedenih kriterija u odabiru riječi dodatna pomoć bila su i dostupna istraživanja koja su se bavila istraživanjem prozodije, ali i vlastito znanje o jednom i drugom jeziku i njihovim obilježjima. Odabranih 20 riječi uklopljeno je u osmišljeni tekst (Prilog 1 i Prilog 2). Kako bi riječi bile izgovorene u neutralnom položaju, u osmišljenom su tekstu bile postavljene na zadnje mjesto u rečenici tako da se njihova prozodija, odnosno naglasak ostvari neutralno s obzirom na intonaciju rečenice. Riječi su dvosložne i trosložne bez i sa zanaglasnim dužinama. Dvosložne i trosložne riječi odabrane su jer se očekuje razlika u izgovoru mjesta naglaska između te dvije skupine. Isto tako, dok se sastavljao korpus po slobodnoj se procjeni činilo da je najviše istih riječi u oba jezika upravo s toliko slogova, dva i tri.

Tablica 2 Riječi korištene u istraživanju

		Riječi korištene u istraživanju			
		HJP	VRH (Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika)	SSKJ	
				Mjesto dinamičkog naglaska	Mjesto tonskog naglaska

Isto normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	būnda	būnda	būnda	būnda
	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	gēnīj	gēnij	génij	gēnij*
		nōrma	nōrma	nórma	nōrma*
		dâmski	dâmski	dámsko	dámsko
		gèslo	gèslo	gêslo	géslo
		kolóna	kolóna	kolóna	kolōna
		figúra	figúra	figúra	figûra
		kabína	kabína	kabína	kabîna
		mäpa	mäpa	mápa	mâpa
		lópov	lópov	lópov (lôpov)	lôpov* (lôpov)
		dēmos	dēmos	démos	dêmos*
		kapètān	kapètān	kapétan	kapêtan*
Različito normirano mjesto naglaska u hrvatskom i	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	/	/		

slovenskom jeziku	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	mòtōr	mòtōr	motór	motōr*
		invàlīd	invàlīd	invalid	invalid
		festivāl	festivāl	festivál	festivāl
		kokàīn	kokàīn	kokaín	kokaīn
		kandidāt	kandidāt	kandidát	kandidāt
		katàlog	katàlog	katalóg	katalôg*
		fotògraf	fotògraf	fotográf	fotográf
		impērij	impérij/ impērij	impêrij	impérij

* Uski *e* i *o* u mjestu tonskog naglaska označeni su točkom ispod grafema

Riječi u tablici odvojene su u dvije velike skupine, isto normirano i različito normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku. U skupini sa istim normiranim mjestom naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku u jednoj se riječi (kapetan) očekuje odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika, dok se u ostalim riječima u toj skupini (bunda, genij, norma, damski, geslo, kolona figura, kabina, mapa, lopov i demos) ne očekuje odmak od normiranog mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika. U skupini sa različitim normiranim mjestom naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku, odmak se u izgovoru zagrebačkih govornika očekuje u osam riječi (motor, invalid, festival, kokain, kandidat, katalog, fotograf i imperij). U korpusu riječi nema niti jedna riječ s različito normiranim mjestom naglaska u oba jezika, a da se ne očekuje odmak od izgovorenog mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika. Od dvadeset riječi u ovom istraživanju, više od polovice (12) riječi ima isto normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku.

U tablici je usporedno prikazan naglasak riječi u hrvatskom jeziku sa Hrvatskog jezičnog portala i iz Velikog rječnika hrvatskog standardnog jezika. Vidljivo je da u nekim primjerima niti u hrvatskom standardu riječi nisu jednako normirane u naglasnom mjestu ili dužini. Zanimljiva je riječ *imperij* kojoj je na HJP-u normiran kratkouzlazni naglasak na prvom slogu i dvjema dužinama na ostala dva sloga (impērij), dok u VRH-u postoje dvije naglasne varijante iste riječi, prva koja propisuje dugouzlazni naglasak na središnjem slogu (impérij) te druga sa propisanim kratkosilaznim naglaskom na prvom slogu i jednom dužinom na

središnjem slogu (impērij). Dakle, u hrvatskom jeziku postoje tri naglasne varijante riječi imperij (impērij, impérij, ìmpērij). Osim ovog primjera, razlika se može vidjeti i u riječi *genij*, koja na HJP-u i u VRH-u ima isto mjesto naglasaka (dugosilazni na prvom slogu), ali se razlikuje u dužini koja je na HJP-u propisana (gēnīj), ali u VRH-u izostaje (gênij).

Za slovenski jezik prikazani su normirani naglasci tonskog i dinamičkog naglasnog sustava propisani u *Slovaru slovenskega knjižnega jezika*, odnosno Rječniku slovenskog književnog jezika. Razlike u mjestu naglasaka između dinamičkog i tonskog naglasnog sustava nema. U riječi *genij* u tonskom i u dinamičkom sustavu oznaka za naglasak je ista (génij), ali taj simbol naglasaka ne označava isto. U dinamičkom sustavu riječ *genij* ima dugi i uski vokal *e*, dok u tonskom sustavu, bez obzira na isti simbol naglasaka, vokal *e* je dug i označava niski ton. S obzirom na to da se u tonskom sustavu prema simbolu naglasaka ne može znati jesu li vokali *e* i *o* uski ili široki, ta se karakteristika u SSKJ-u nadodaje točkom ispod naglašenog vokala. Točka ispod vokala *e* i *o* označava da su oni uski.

U tablici su navedena samo očekivanja za zagrebačke govornike jer se u njihovu izgovoru mjesta naglasaka očekuje odmak od standarda. Za ljubljanske se govornike ne očekuje odmak od standarda jer je mjesto naglasaka u slovenskom jeziku relativno stabilno.

6.1.3 Postupak

Ovo se istraživanje provodilo na način da je ispitanicima poslano 5 pitanja na koja moraju odgovoriti, a koja su se ticala osnovnih informacija o njima. Pitanja su za Zagrepčane bila na hrvatskom jeziku, a za Ljubljance na slovenskom jeziku. Pitanja koja su ispitanici morali odgovoriti bila su: dob, spol, mjesto rođenja, fakultet na kojem studiraju ili su završili te pitanje jesu li veći dio svoga života proveli u Ljubljani/Zagrebu, i ako nisu da napišu u kojim su drugim mjestima proveli veći dio života. Uz pitanja, ispitanicima se poslao i tekst koji je također bio na hrvatskom i na slovenskom jeziku sa uputom da ga pročitaju. Dok čitaju morali su se snimati, dovoljno je bilo snimiti zvučni zapis mobitelom, što su svi ispitanici i učinili. Nakon preslušanog materijala napravljena je tablica s odabranim posuđenicama i označena su izgovorena mjesta naglasaka.

7 Rezultati i rasprava

Tablica 3 prikazuje izgovoreno mjesto naglaska zagrebačkih ispitanika i broj ispitanika koji je odstupio od normiranog mjesta naglaska. Izgovoreno mjesto naglaska označeno je podebljanim fonemom u riječi.

Tablica 3 Izgovoreno mjesto naglaska zagrebačkih ispitanika

		Riječi korištene u istraživanju		Izgovoreno mjesto naglaska (Zagrebački govornici)	Broj ispitanika koji je u izgovoru odstupio od standarda
		HJP	VRH (Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika)		
Isto normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	bûnda	bûnda	bunda	0/5
		gêñij	gêñij	genij	0/5
		nôrma	nôrma	norma	0/5
		dâmski	dâmski	damski	0/5
		gëšlo	gëšlo	geslo	0/5
		kolóna	kolóna	kolona	0/5
		figúra	figúra	figura	0/5
		kabína	kabína	kabina	0/5
		mäpa	mäpa	mapa	0/5
		lópov	lópov	lopov	0/5
		dêmos	dêmos	demos	0/5

	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	kapètān	kapètān	kapetan	4/5
Različito normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	/	/	/	/
	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	mòtōr	mòtōr	motor	4/5
		invàlīd	invàlīd	invalid	4/5
		festivāl	festivāl	festival	4/5
		kokàīn	kokàīn	kokain	4/5
		kandidāt	kandidāt	kandidat	4/5
		katàlog	katàlog	katalog	3/5
		fotògraf	fotògraf	fotograf	5/5
		ìmpērīj	impérij/ ìmpērij	imperij	5/5 (0/5)

Iz priložene se tablice može vidjeti da je u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika došlo do odmaka od standarda u svim primjerima u kojima se to i očekivalo. U riječima *kapetan*, *motor*, *invalid*, *festival*, *kokain* i *kandidat* četiri od pet ispitanika izgovorilo je te riječi s naglaskom na zadnjem slogu u riječi, tj. mjesto se izgovorenog naglaska pomaknulo jedan slog prema kraju riječi. Tri od pet ispitanika riječ *katalog* izgovorilo je s različitim mjestom naglaska od onog normiranog, također na zadnjem slogu u riječi (*katàlog* > *katalog*). Samo su kod jedne riječi (*fotògraf* > *fotograf*) svi ispitanici odstupili od normiranog

mjesta naglaska. To se isto može reći i za riječ *imperij*, ako se u obzir uzima naglasna varijanta propisana na HJP-u i jedna od propisanih naglasnih varijanti u VRH-u (*impērīj/impērij > imperij*). Prema drugoj varijanti normiranoj u VRH-u izgovorena riječ *imperij* s naglaskom na središnjem slogu u skladu je sa standardnom i u tom slučaju nitko od ispitanika nije ostvario odmak od normiranog mjesta naglaska. U svim riječima koje imaju različito normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku, u izgovoru je došlo do odmaka od standarda, dok je u riječima koje imaju isto normirano mjesto naglaska u oba jezika samo u jednoj riječi došlo do odmaka (*kapètān > kapetan*).

Usporedbom primjera riječi iz tablice 3 u kojima je došlo do odmaka od normiranog mjesta naglaska s radom *Kako se naglašavaju posuđenice* (Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić, 1995) dolazi se do sličnih rezultata kada je riječ o mjestu naglaska u posuđenicama. U istraživanju (Škarić, Škavić, Varošaneć-Škarić, 1995) ispitanici (kompetentni govornici kojima je profesija javni govor) daju prednost mogućnosti da naglasak u posuđenicama ostane na izvornom mjestu kao silazan, npr. u riječi *delirij* od četiri ponuđene mogućnosti naglaska (1. *dèlīrīj*, 2. *dělīrīj*, 3. *delīrīj* 4. *delīrīj*) svi su se ispitanici odlučili za zadnju varijantu kao poželjnu za standard, dok rječnici propisuju prvu i treću varijantu kao moguću u hrvatskom jeziku. Rezultati ovog istraživanja u potpunosti se slažu s odabranom mogućnošću naglaska posuđenica kompetentnih govornika. Zagrebački su ispitanici u izgovoru većinom zadržali izvorno mjesto naglaska posuđenica u kojima se očekivao odmak od standarda, npr. *kapètān > kapetan*, *kokāin > kokain*, *festivāl > festival* itd.

Tablica 4 Izgovoreno mjesto naglaska ljubljanskih ispitanika

		Riječi korištene u istraživanju			
		SSKJ		Izgovoreno mjesto naglaska (Ljubljanski govornici)	Broj ispitanika koji je u izgovoru odstupio od standarda
		Mjesto dinamičkog naglaska	Mjesto tonskog naglaska		

Isto normirano mjesto naglaska u hrvatskom i slovenskom jeziku	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	búnda	bûnda	bunda	0/5
		génij	gênij*	genij	0/5
		nórma	nôrma*	norma	0/5
		dámsko	dámsko	damsko	0/5
		gêslo	gêslo	geslo	0/5
		kolóna	kolôna	kolona	0/5
		figúra	figûra	figura	0/5
		kabína	kabîna	kabina	0/5
		mápa	mâpa	mapa	0/5
		lópov (lôpov)	lôpov* (lôpov)	lopov	0/5
démos	dêmos	demos	0/5		
	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	kapétan	kapêtan*	kapetan	0/5
Različito normirano mjesto naglaska u hrvatskom i	Ne očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	/	/	/	/

slovenskom jeziku	Očekuje se odmak u izgovoru mjesta naglaska kod zagrebačkih govornika	motór	motôr*	motor	0/5
		invalid	invalid	invalid	0/5
		festivál	festivâl	festival	0/5
		kokaín	kokaîn	kokain	0/5
		kandidát	kandidât	kandidat	0/5
		katalóg	katalôg*	katalog	0/5
		fotográf	fotogrâf	fotograf	0/5
		impêrij	impérij	imperij	0/5

Tablica 4 prikazuje izgovoreno mjesto naglaska ljubljanskih ispitanika i broj ispitanika koji je odstupio od normiranog mjesta naglaska. Niti jedno mjesto naglaska u izgovorenim riječima ne razlikuje se od standardnog mjesta naglaska riječi. Ovim se potvrđuje hipoteza da kod ljubljanskih govornika u izgovoru mjesta naglaska u posuđenicama nema odmaka od standardnog mjesta naglaska.

8 Zaključak

U ovom se diplomskom radu na početku ukratko prikazao odnos dvaju slavenskih jezika - slovenskog i hrvatskog u južnoslavenskom kontekstu. Imajući na umu da su to dva susjedna jezika, proizašla iz iste, baltoslavenske skupine jezika opisuje se i njihova politička pozadina s obzirom na to da su godinama, Hrvatska i Slovenija, kojima su službeni jezici slovenski i hrvatski, provele u jednoj, zajedničkoj državi. Prije istraživačkog dijela rada, detaljnije se opisuju naglasni sustavi jednog i drugog jezika, a zatim i govori njihovih glavnih gradova - Ljubljane i Zagreba.

Slovenski se i hrvatski naglasni sustav razlikuju u tome što hrvatski naglasni sustav ima jedan normirani naglasni sustav (naziva se visinski, tonsko-dinamički ili ograničeni tonski), a slovenski dva, dinamički i visinski (Slovenci ga nazivaju tonski ili melodijski) Slovenski visinski sustav ekvivalent je hrvatskom standardnom naglasnom sustavu. Prema Slovenskom pravopisu (SP, 2014) oba naglasna sustava, tonski i dinamički, imaju jednak položaj, niti jedan nema prednost nad drugim. Hrvatski naglasni sustav je četveronaglasni, ima četiri naglasaka, dugosilazni (*môre*), kratkosilazni (*kùća*), dugouzlazni (*rúka*) i kratkouzlazni (*nòga*), a slovenski u dinamičkom sustavu ima tri naglasaka, ostrivec (*míza*), krativec (*krùh*) i strešica (*vôda*), dok u tonskom ima četiri, to su akut (*lípo*), cirkumfleks (*lîpo*), gravis (*tèmo*) i dvojni gravis (*tèmo*). Slovenski i hrvatski naglasni sustav razlikuju se i u pravilima mjesta naglasaka, u slovenskom jeziku naglasak može biti na svim slogovima u riječi, dok u hrvatskom jeziku uzlazni naglasak ne može stajati na završnom slogu u riječi, a silazni je većinom na početnom slogu, dok je na nepočetnom slogu iznimka. Uz to, u hrvatskom naglasnom sustavu naglasak može prijeći na proklitiku, a u slovenskom naglasnom sustavu ne postoji preskakanje naglasaka i mjesto je naglasaka relativno stabilno. Još jedna razlika između slovenskog i hrvatskog naglasnog sustava jest ta da hrvatski naglasni sustav ima zanaglasnu dužinu koja može stajati samo iza naglašenog sloga, u slovenskom jeziku samo naglašeni vokali može biti dug, svi ostali vokali, ispred i iza naglasaka su kratki. U oba jezika naglašeni vokali mogu biti dugi i kratki te su vokali ispred naglašenog sloga uvijek kratki. Slovenski naglasni sustav u usporedbi s hrvatskim nema velikih razlika između kodificirane naglasne norme i govorne prakse.

Nakon opisa standardnog naglasnog sustava slovenskog i hrvatskog jezika, u radu se opisuju naglasni sustavi Ljubljane i Zagreba. Najveći izazov u opisu ljubljanskog sustava bio je pronaći literaturu koja se bavi ljubljanskim govorom što su mi potvrdili i stručnjaci iz Ljubljane, stoga ljubljanski naglasni sustav ostaje bez detaljnijeg opisa. Iz korištene literature

za ovaj rad može se zaključiti da je ljubljanski varijetet “razapet” između toga je li on osnova, odnosno je li ljubljanski varijetet istodobno i književni izgovor i toga jesu li govornici Ljubljane idealni govornici književnog jezika. Govor je Ljubljane postao svojevrsni konglomerat svih mogućih govora te ga je zato teško opisati, ali i uspoređivati. S druge strane, zagrebački naglasni sustav ima opisane neke svoje karakteristike. Govornici stare zagrebačke jezgre imaju jednonaglasni sustav koji ima jedan dinamički naglasak te se ostvaruje kao poludugi silazni. Uz njega pojavljuje se i dvonaglasni dinamički sustav koji ima opreku po duljini, tj. Dugi i kratki dinamički, ali duljina u ovom slučaju nije razlikovno obilježje. Naglasno je mjesto u zagrebačkom naglasnom sustavu slobodno. Delaš (2006: 77) za zagrebački govor kaže da je “zagrebačka štokavština, tj. štokavski govor u kajkavskoj prozodijskoj odjeći koji je rezultat križanja domaćega jednonaglasnog sustava (...) s četveronaglasnim standardom...”.

Posebna skupina riječi kojom se bavi ovaj rad jesu posuđenice. Posuđenice su riječi koje su u jezik primalac došle iz nekog drugog jezika. I u hrvatskom i u slovenskom jeziku naglasak se posuđenica pokušava prilagoditi jeziku primaocu tako da se strani elementi riječi zamjenjuju približno jednakim elementima u jeziku primaocu. U slovenskom je jeziku postupak prilagodbe jednostavniji, naglasci se ne preuzimaju iz drugih jezika, nego se prilagođavaju standardnom slovenskom jeziku te su naglašeni samoglasnici u posuđenicama u principu dugi, a naglašeni *e* i *o* obično su uski, bez obzira na to kako se izgovaraju u jeziku davaocu. U hrvatskom naglasnom sustavu dolazi do problema kada se naglasak u stranoj riječi nalazi na središnjem slogu u riječi jer silazni naglasak u hrvatskom jeziku ne može stajati na nepočetnom slogu u riječi, a strani se dinamički naglasak poistovjećuje s hrvatskim silaznim naglaskom. Osim toga, problem nastaje i kada posuđenica ima naglasak na zadnjem slogu u riječi zato što prema pravilima hrvatskog standarda riječ ne može imati naglasak na zadnjem slogu. Ovakvi se problemi u hrvatskom jeziku rješavaju prilagodbom pravilima standardnog naglašavanja tako da se naglasak pomiče jedan slog prema početku riječi ili na početak riječi ili da metatonira, tj. prelazi u uzlazni.

Rezultati istraživanja provedenog u sklopu ovog diplomskog rada pokazali su da postoje sličnosti i razlike između normiranog mjesta naglaska u slovenskom i hrvatskom jeziku u riječima stranog porijekla. U posuđenicama u kojima se očekivao odmak od normiranog mjesta naglaska kod zagrebačkih ispitanika to se i dogodilo i to u svim riječima koje imaju različito normirano mjesto naglaska u slovenskom i hrvatskom standardu, a očekivani se odmak dogodio i u jednoj riječi koja ima isto normirano mjesto naglaska u slovenskom i hrvatskom standardu. Odmak se u izgovoru zagrebačkih govornika dogodio na način da su pomaknuli mjesto naglaska jedan slog bliže kraju riječi, odnosno na zadnji slog u riječi. Kod

ljubljskih se ispitanika nije očekivao odmak od normiranog mjesta naglasaka jer je mjesto naglasaka u slovenskom jeziku stabilno.

Ovim diplomskim radom načeta je tema usporedbe naglasnih sustava dvaju jezika, slovenskog i hrvatskog, točnije dvaju govora glavnih gradova - Ljubljane i Zagreba. U ovom je radu glavni cilj istraživanja bilo naglasno obilježje mjesta naglasaka u skupini riječi posuđenica. S obzirom na obujam ovoga rada, popis riječi za ispitivanje ograničio se na dvadeset, no za neko veće istraživanje bilo bi zanimljivo vidjeti rezultate na većem korpusu. Također, korpus bi se mogao proširiti i na višesložne riječi, s obzirom na to da su se ovdje koristile samo dvosložne i trosložne. Uz veći korpus predložila bih i veći broj ispitanika za dobivanje bolje i točnije slike govora. Dobar dodatak ovom istraživanju bila bi i analiza snimljenog materijala na temelju koje bi stručnjaci u području ortoepije odredili kojem naglasnom sustavu pripadaju govornici, tonskom ili dinamičkom. Zanimljiva bi bila i detaljna usporedba visinskog sustava u slovenskom i hrvatskom, tj. kakva je distribucija pojedinih naglasaka i kakva je fonetska realizacija pojedinih naglasaka te koliko se u usporedivim naglascima razlikuju hrvatski i slovenski.

9 Literatura

1. Anić, Šime, Klaić, Nikola, Domović, Želimir (2002). *Rječnik stranih riječi: Tuđice, posuđenice, izrazi, kratice i fraze*. Zagreb: SANI-PLUS
2. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo; Težak, Stjepko (1991). *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika. Nacrti za gramatiku*. Zagreb: HAZU: Globus.
3. Babić, Stjepan; Brozović, Dalibor; Moguš, Milan; Pavešić, Slavko; Škarić, Ivo i Težak, Stjepko (2007). *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
4. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija (2005). *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
5. Brozović, Dalibor (2006). *Neka bitna pitanja hrvatskog jezičnog standarda*. Zagreb: Školska knjiga.
6. Delaš, Helena (2003). Naglasak na proklitici, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 29(1), str. 21-31. URL: <https://hrcak.srce.hr/68746> (pristupljeno: 05.12.2020.)
7. Delaš, Helena (2006). Proučavanje hrvatske prozodije u 20. stoljeću. *Hrvatski jezik u XX. stoljeću*, str. 71-88, Zagreb: Matica hrvatska.
8. Granić, Jelena (2010). Sociofonetika: prestižne izgovorne varijante, *Govor*, 27(1), str. 3-15. URL: <https://hrcak.srce.hr/165967> (pristupljeno: 17.03.2021.)
9. Hay, Jennifer, and Drager, Katie (2007). Sociophonetics. *Annual Review of Anthropology*, Vol. 36, 89–103
10. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/>, *geslo* (pristupljeno 20.4.2021.)
11. Hrvatski jezični portal, <http://hjp.znanje.hr/>, *lopov* (pristupljeno 19.4.2021.)
12. Jelaska, Zrinka (2004). *Fonološki opisi hrvatskoga jezika: glasovi, oblici, naglasci*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
13. Kalogjera, Damir (1985). Attitudes toward Serbo-Croatian language varieties. *International Journal of the Sociology of Language* 52, Amsterdam, Mouton Publishers, 93–109

14. Kapović, Mate (2004). Jezični utjecaj velikih gradova, *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 30(1), str. 97-105. URL: <https://hrcak.srce.hr/9464> (pristupljeno: 21.12.2020.)
15. Kapović, Mate (2006). Najnovije jezične promjene u zagrebačkom govoru, *Kolo*, 4, str. 55-69. URL: http://bib.irb.hr/datoteka/396470.Kapovic-Najnovije_jez._promj._u_zg_govoru.pdf (pristupljeno: 22.12.2020.)
16. Kapović, Mate (2008). *Uvod u indoeuropsku lingvistiku*. Zagreb: Matica hrvatska.
17. Kapović, Mate (2010). O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom, *Croatica et Slavica Iadertina*, 6(6.), str. 47-54. URL: <https://hrcak.srce.hr/64571> (pristupljeno: 03.12.2020.)
18. Kapović, Mate (2015). *Povijest hrvatske akcentuacije*. Zagreb: Matica hrvatska.
19. Kocjančič Antolí, Tanja, Tivadar, Hotimir (2019). Ultrazvočni pogled na artikulaciju slovenskih samoglasnikov, *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. str. 71-79. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete (<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>)
20. Martinović, Blaženka (2014). *Na putu do naglasne norme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
21. Matasović, Ranko (2008). *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
22. Matasović, Ranko (2011). Što je srednjojužnoslavenski?, *Jezik*, 58(3), str. 81-90. URL: <https://hrcak.srce.hr/134329> (pristupljeno: 28.04.2021.)
23. Međeral, Krešimir (2016). Jezične bakterije – pomagači ili štetočine u jezičnome organizmu?, *Hrvatski jezik*, Vol. 3, No. 3, str. 1-10. URL: <https://hrcak.srce.hr/hrjezik> (pristupljeno: 20.04.2021.)
24. Mildner, Vesna (1998). Stavovi prema hrvatskim govornim varijetetima. *Jezična norma i varijeteti* (ur. L. Badurina, B. Pritchard, D. Stolac). Zagreb - Rijeka, HDPL, 349–365
25. Mildner, Vesna (2009). Promjene u stavovima prema hrvatskim govornim varijetetima. *Med politiko in svarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše*

Jugoslavije (ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažić Bulc, V. Gorjanc). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 145–159

26. Pletikos, Elenmari (2005). Percepcija sličnosti prozodije riječi stranih jezika s hrvatskim naglascima, *Govor*, 22(2), str. 89-126.
27. Pletikos, Elenmari (2008). *Akustički opis hrvatske prozodije riječi (Prozodija riječi u suvremenom općem naddijalektnom govoru)*. Doktorska disertacija. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet
28. Požgaj Hadži, Vesna (2002). *Hrvaščina in slovenščina v stiku/Hrvatski i slovenski u kontaktu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
29. Požgaj Hadži, Vesna, Balažić Bulc, Tatjana. (2009): Otvori usta pa ću ti reći tko si. *Treći hrvatsko-slovenski slavistički skup / Treće hrvaško-slovensko slavistično srečanje* (ur. Peti-Stantić, A.), Zagreb, FF press, str. 21–33
30. Požgaj Hadži, Vesna, Balažić Bulc, Tatjana i Miheljak, Vlado (2009). Srbohrvaščina v Sloveniji: nekoč in danes. *Med politiko in stvarnostjo: jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. V. Požgaj Hadži, T. Balažić Bulc, V. Gorjanc). Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 27-40
31. Rigler, Jakob (1968). Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezik in slovstvo*, 13/6, str. 192-199.
32. Silić, Josip; Pranjković, Ivo (2007). *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
33. Slovenski pravopis, www.fran.si, 2014: https://fran.si/134/slovenski-pravopis/datoteke/Pravopis_Pravila.pdf (zadnje pristupljeno 21.5.2021.)
34. Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, 2014: https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika/datoteke/SSKJ_Uvod.pdf (pristupljeno: 11.1.2021.)
35. Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, 2014. Lopov. <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika> (pristupljeno 19.4.2021.)
36. Slovar slovenskega knjižnega jezika, www.fran.si, 2014. Imperij. <https://fran.si/130/sskj-slovar-slovenskega-knjiznega-jezika> (pristupljeno 20.4.2021.)

37. Smiljanic, Rajka (2004). *Lexical, Pragmatic and Positional Effects on Prosody in Two Dialects of Croatian and Serbian: An Acoustic Study*. New York and London: Routledge.
38. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. naglasak. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020. (pristupljeno 2. 1. 2021.)
<<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=42786>>
39. Srebot-Rejec, Tatjana (1988). *Word Accent and Vowel Duration in Standard Slovene*. München: Verlag Otto Sagner.
40. Šafarić, Ines, Čalušić, Ana, i Mildner, Vesna (2006). Procjena izgovora neizvornih govornika hrvatskoga jezika, *Lahor*, 1(1), str. 49-60. URL: <https://hrcak.srce.hr/10579> (pristupljeno: 10.03.2021.)
41. Škarić, Ivo, i Lazić, Nikolaj. (2002). Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima, *Govor*, 19(1), str. 5-34. URL: <https://hrcak.srce.hr/174071> (pristupljeno: 03.03.2021.)
42. Škarić, Ivo (2002). Naglasci iz suprostavljenih pravila, *Govor*, 19(2), str. 115-135. URL: <https://hrcak.srce.hr/174110> (pristupljeno: 02.12.2020.)
43. Škarić, Ivo (2009). *Hrvatski izgovor*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
44. Škarić, Ivo; Škavić, Đurđa; Varošaneć-Škarić, Gordana (1995). Kako se naglašavaju posuđenice, *Jezik*, 43(4), str. 129-138. URL: <https://hrcak.srce.hr/204038> (pristupljeno: 21.05.2021.)
45. Škavić, Đurđa i Varošaneć-Škarić, Gordana (1999). Neke osobitosti hrvatskoga naglasnog sustava, *Govor*, 16(1), str. 25-31. URL: <https://hrcak.srce.hr/174190> (pristupljeno 1.12.2020.)
46. Šuštaršič, Rastislav, Komar, Smiljana, Petek, Bojan (1999). Illustrations of the IPA: Slovene. In: *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*. 135-139. Cambridge: Cambridge University Press.
47. Tivadar, Hotimir i Šuštaršič, Rastislav (2001). Otvorena pitanja standardnoga slovenskog izgovora, *Govor*, 18(2), str. 113-122. URL: <https://hrcak.srce.hr/174156> (pristupljeno: 30.12.2020.)

48. Tivadar, Hotimir (2004). Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku, *Slavistična revija*, 52(1), str. 31-48. URL: https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-24908130 (pristupljeno: 6.1.2021).
49. Tivadar, Hotimir (2004a). Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave. *Jezik in slovstvo*, godina 49, broj 2, str. 17-36. URL: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-TMTVZP16> (pristupljeno: 14.1.2021).
50. Tivadar, Hotimir (2010). Slovenski jezik med knjigo in Ljubljano. *Vloge središča: konvergenca regij in kultur*. 35–44. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije.
51. Tivadar, Hotimir (2010a). Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58/1, str. 105–116. URL: https://srl.si/ojs/srl/article/view/COBISS_ID-41941090 (pristupljeno: 13.1.2021).
52. Tivadar, Hotimir (2018). Slovensko pravorečje kot samostojna kodifikacijska knjiga?. *Slavia Centralis*, godina 11, broj 2, str. 158-171. URL: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-N5KQ4BTK> (pristupljeno: 13.1.2021).
53. Toporišič, Jože (1976). *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba obzorja.
54. Varošaneč-Škarić, Gordana (2001). Poželjnost nekih kategorija izografnih naglasnih heterofona, *Govor*, 18(1), str. 33-44. URL: <https://hrcak.srce.hr/174147> (pristupljeno: 01.12.2020.)
55. Vukšić, Stjepan; Zoričić Ivan; Grasselli-Vukušić, Marija (2007). *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

Usporedba naglasnog sustava hrvatskog i slovenskog jezika

Ovaj diplomski rad obrađuje temu naglasnog sustava dvaju susjednih jezika, slovenskog i hrvatskog, točnije, uspoređuje mjesto naglaska posuđenica u govoru Zagreba i Ljubljane. Slovenski i hrvatski srodni su jezici koji spadaju u skupinu južnoslavenskih jezika, stoga se može reći da imaju i neke zajedničke osobine. Glavna razlika u naglasnim sustavima hrvatskoga i slovenskoga jezika jest u tome što hrvatski ima jedan standardni naglasni sustav koji je visinski naglasni sustav, dok slovenski propisuje dva naglasna sustava kao standardna – visinski i dinamički naglasni sustav. Za istraživanje u ovom radu koristio se osmišljeni tekst na hrvatskom i slovenskom koji su ispitanici pročitali. Tekst je čitalo deset ispitanika, pet Zagrepčana i pet Ljubljančana. Rezultati su potvrdili pretpostavku da se mjesto naglaska kod zagrebačkih ispitanika u većem broju posuđenica razlikuje od standardnog naglaska, nego što je to slučaj kod ljubljanskih ispitanika. Kod svih slovenskih ispitanika nije bilo razlike u izgovorenom mjestu naglaska i kodificirane norme mjesta naglaska.

Ključne riječi: naglasni sustav, visinski naglasak, posuđenice, ljubljanski govor, zagrebački govor

A comparison of the accent system in Croatian and Slovenian

This thesis deals with the topic of lexical stress or the accent system of two neighboring languages, Slovene and Croatian. More precisely, it compares the placement of the accent in loanwords in the Ljubljana and Zagreb dialect. Slovene and Croatian are related languages that belong to the family of South Slavic languages, so it can be said that they share certain features. With regards to the accent system, the main difference between these two languages is that Croatian has a single standard accent system that belongs to the group of pitch accent languages, while Slovene has two official accent systems – pitch accent and dynamic accent. For the research in this thesis, a designed text in Croatian and Slovene was used, which the participants had to read. The research, conducted on a total of ten participants, five speakers of Ljubljana dialect and five speakers of Zagreb dialect, confirmed the hypothesis that the participants from Zagreb placed the accent differently from the standard accent in more loanwords than participants from Ljubljana did. None of the Slovenian participants exhibited a difference in their accent placement compared to the codified accent norms.

Key words: accent system, pitch accent system, loanwords, Ljubljana dialect, Zagreb dialect

Prilog 1 Osmišljeni tekst za čitanje na hrvatskom jeziku

Moja je prijateljica jučer kupila **bundu**. Vidjela ju je izdaleka i odmah joj je zapela za oko. Moram joj priznati da je ispala stvarno pravi **genij**. Mislila sam da je nakon dugotrajnog kupovanja spremna na predah. Očekivala sam od nje neki velik obrat. Sve je to bila njezina standardna **norma**. Ostala je u trgovini i promijenila svoj poznat govor. Znala sam da to njezino ponašanje nikako nije **damski**. Glavu je okrenula prema prozoru i ugledala pticu, rekla sam joj: „ma hajde, to je samo običan galeb“. Rekla je da nikada nije vidjela da je netko tako nadut. Nakon par sati, osjetio se između mene i nje taj jak naboj. To je zbog onih novaca koje mi duguje, a sakrila je od mene svoj prihod. Pitat ću ju da mi vrati novac, stoga se nadam da će ju služiti njezina glava. Neka dobro razmisli hoće li za tu svotu kupiti vino. Ako joj na pamet padne i neka druga ideja, samo da ne kupuje **motor**. Možda ja iz cijele ove priče izađem kao pozitivan junak. Vidjela je da sa mnogom nema zezancije, pa mi je odlučila kupiti pelin. Dok je hodala prema dućanu, moglo se primijetiti da je boli noga. Imala sam osjećaj kao da bi mogla postati **invalid**. Usporeno se kretala pored mosta koji je bio visok. Kada je u dućanu kupila sve što je trebala, vratila se k meni i odlučila imati mali odmor. Njezin je osjećaj za druge u tom trenu bio jako naglašen. Shvatila je da je pogriješila onda kada me nije pozvala na **festival**. U svakom je slučaju to čudno događanje imalo još čudnije **geslo**. Znala je da se tamo prodaje **kokain**. Ja sam joj najbolja prijateljica, ali za zabavu definitivno najgori **kandidat**. Sjetila se da mi nije vratila one posuđene novce te mi odlučila kupiti **katalog**. Unutra su bile fotografije našeg prijatelja, koji je poznati **fotograf**. Svi znaju za njega i znaju da je malo udaren. Rekli bi ljudi da je on svojim fotografijama sve samo ne **kapetan**. Fotografirajući sve što mu dođe pred oči, stvorio je svoj ogroman **imperij**. Jednom je odlučio uslikati kišu, pa je stajao u centru grada, zamotan. Nije se uspio niti pripremiti, a iza njega se stvorila **kolona**. Ljudi nisu shvaćali u čemu je stvar, mislili su da je u gradu opet neka predsjednička **figura**. Nisu uopće vidjeli da se na trgu nalazi fotografska **kabina**. Od tih je fotografija nastala jedna velika **mapa**. Spremio je sve svoje uratke, ali ipak mu je sve uspio odnijeti nepoznati **lopov**. Prepoznao ga je prijatelj jer mu je na tenisicama ostala glina. Zaključio je da bi lopov zapravo mogao biti **demos**. Nije ga uopće bilo briga je li on siromašan ili bogat. Krao je sve pred sobom pa se tako u njegovom džepu našla i voda.

Prilog 2 Osmišljeni tekst za čitanje na slovenskem jeziku

Moja prijateljica je včeraj kupila **bundo**. Videla jo je od daleč, skozi izložbeno okno. Moram priznati, da se je res izkazala kot **genij**. Zdelo se mi je, da je po dolgem nakupovanju pripravljena na predah. Od nje sem pričakovala velik obrat. Vse to je bila njena običajna **norma**. Ostala je v trgovini in spremenila svoj govor. Vedela sem, da njeno vedenje nikakor ni **damsko**. Obrnila je glavo proti oknu in zagledala ptico. Rekla sem ji: "Daj no, to je samo navaden galeb." Povedala je, da še nikoli ni videla, da je nekdo tako nadut. Po nekaj urah je bilo med mano in njo občutiti tisti močan naboj. To je zaradi denarja, ki mi ga dolguje. Pa še odpovedala je svoj prihod. Naj dobro premisli, ali bo za to vsoto kupila vino. Po navadi jo po pitju alkohola vedno boli glava. Potem pa jo bom morala spet hoditi iskat, saj imam edina **motor**. Mogoče bom na koncu celo jaz tista, ki bo izpadla junak. Ker je vedela, da ne maram vina, je kupila pelin. Medtem ko je hodila proti trgovini, je bilo opaziti, da jo boli noga. Premikala se je kot **invalid**. Počasi se je pomikala čez most, ki je bil visok. Ko je v trgovini kupila vse, kar je potrebovala, se je vrnila k meni in se odločila narediti majhen odmor. Njen občutek za druge je bil v tistem trenutku zelo naglašen. Spoznala je, da je naredila napako takrat, ko me ni povabila na **festival**. Vsekakor je imel ta čuden dogodek še bolj čudno **geslo**. Vedela je, da se tam prodaja **kokain**. Jaz sem njena najboljša prijateljica, ampak sem za zabavo res najslabši **kandidat**. Spomnila se je, da mi ni vrnila izposojenega denarja, in se je odločila, da mi kupi **katalog**. V njem so bile fotografije najinega prijatelja, ki je znan **fotograf**. Vsi, ki ga poznajo, vedo, da je bila njegova moč udarna. Ljudje bi rekli, da je svojimi fotografijami vse prej kot **kapetan**. S fotografiranjem vsega, kar mu je prišlo pred oči, je ustvaril svoj ogromen **imperij**. Enkrat se je odločil, da bo posnel dež, zato je v centru mesta stal zamotan. Še pripraviti se ni mogel, saj se je za njim že začela oblikovati **kolona**. Ljudje niso razumeli, v čem je stvar, mislili so, da je v mestu spet predsedniška **figura**. Sploh niso videli, da je na trgu fotografska **kabina**. Iz teh fotografij je nastala ena velika **mapa**. Shranil je vse svoje izdelke, vendar mu je vse ukradel neznan **lopov**. Prijatelj ga je prepoznal, ker mu je na supergah ostala glina. Ugotovil je, da je tat dejansko lahko **demos**. Vseeno mu je bilo, ali je reven ali bogat. Kradel je vse pred seboj, tako da se je v njegovem žepu našla tudi voda.